

~~ДШ 84 (4УКР)~~
~~К К 56~~

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

A 711855

+

Шифр Ш 84 (ЧУКР) К 56 ІНВ. № 262 9305

Автор Жовтун Іван

Назва Чань : повість

Місце, рік видання Ж., 1931

Кіл-ть стор 111, [1] с. : іл.

-||- окр. листів

-||- ілюстрацій

-||- карт

-||- схем

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

13.05.14
Примітка

2014
10.09. - 43635ф

2023
12.04 - 232624

1093

web.nlu.org.ua

1878

1878

www.nyu.edu

1878

1878

у,
К56

~~Агз 3282~~

~~А 711 855 р/с~~

ПОВІСТІ ТА РОМАНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ІВАН КОВТУН

Ш84
К56

Ч А Н Г

учет 1948 г. ПОВІСТЬ

~~506293057~~
~~184304~~
7/88

Державна
бібліотека
України

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК
ХАРКІВ 1931 ОДЕСА

10
112
114

Ш 84 (4УКР) (=4И 2) № 4 [6] УХК. № 52, 4/14-15

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку“, Журнальному реєстрарі та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Р 0 6 4 2 1

Замова. № 2284.

Одміськвіт № 2415/9032—9/VIII. 31.

Тираж 40000 пр.

3 1/2 арм. (ОСТ 364 Б6)

ВСТУП

Юний читачу, як узятись читати цю повість, візьми мапу східньої півкулі й поклади її перед себе.

Насамперед ти мусиш дізнатися, де лежить країна наших героїв з повісті. Отже, починаємо.

Наш Союз. Поминувши кордони Союзу, а далі дружні нам країни: Персію, Афганістан, Індію, а ще далі блакитну Бенгальську затоку, ти зупини зір на Індо-Китайському півострові і спробуй знайти коротеньке слово — Сіям.

Якщо ти, читачу, допитливий, то вже сам довідаєшся, що Сіям — це невеличка державка Південно-Східньої Азії, що вона лежить у середній частині Індо-Китайського півострова, межуючи на півночі, заході з Бірмою, на південно-заході — з Тенасеріємом, на сході — з французьким Індо-Китаєм, на півдні — з Малакським півостровом, а з південного сходу цю державку обмиває Сіямська затока.

Вивчаючи кордони Сіяму, ти побачиш біля узбережжя крапочку, а біля неї напис — Банкок, — знай, що то назва сіямської столиці.

У столиці живе король, що, як запевняють деякі буржуазні довідники, править країною за допомогою державної ради. Не вір, юний читачу.

Країною правлять французи та англійці, вони й володіють багатствами країни, жорстоко визискуючи трудову людність.

А король, як той дурник з лялькового театру, прип'ятий до спритних рук визискувачів, удає, що він могутній володар вільної незалежної країни.

Значна частина Сіяму, особливо на межі з Бірмою, здіймається вгору гірськими кряжами, а за ними стелються рівнини.

Головна річка в Сіямі — Менам. Клімат у країні тропічний, його зчаста пом'якшують морські дощі та зливи.

На півночі Сіям устеляють непрохідні страшні джунглі, де часто-густо не ступала навіть нога людини.

Отже, про життя в Сіямських джунглях, про боротьбу відважних трудівників я й хочу розповісти тобі, мій юний і любий читачу.

Гострий, досі нечу-
ваний у цім місці
пах людини болю-
че вразив чутливі
ніздрі й величезний
смужастий тигр рвачко
осів на задні ноги. Ву-
ха йому зщулилися,
все пружисте тіло лад-
не було зробити мет-
кий стрибок.

Нова хвиля вітру
знову принесла незви-

чайний і підозрілий пах — він плинув з Великої Галяви.

Тигр метнувся в бік великими м'якими стрибками, обминаючи галяву. Але метрів за п'ятдесят знову сторожко застиг на місці. Гострий уїдли-вий пах і тут торкнувся його ніздрів. До того ж уся містина, що була колись вкрита високою травою, чагарником, лежала тепер гола й чорніла, кимсь поорана глибокими борознами.

Хижак метнувся назад і знову опинився біля Великої Галяви. Крізь кущі його гострий зір розгледів, що й галява зазнала багато змін.

На просторій поляні, оточеній міцним кільцем хащів, міцно поплетених ліянами, бовваніла знесена високо на чотирьох стовпах дивовижна споруда. Біля неї чорніла гостровінчаста загоріда, а земля навколо лежала втоптана й розчищена.

Тигр не міг одірвати зору від споруд, вони вражали його своєю несподіваною появою, викликали острах і разом лють.

Тепер уже пах бив ще міцніше в ніздрі й у ньому можна було ловити різні відтінки й домішки. Відчувався ще знайомий пах кози й буйвола і тигр нетерпляче поводив своїм хвостом, ніяк не наслідуючись рушити далі. І коли б не світанок, що вже несміливо ледь-не-ледь торкав темні верхівки джунглів, тигр безперечно опинився б коло дивовижних споруд, що вилучали смачні пахи худоби, а разом і загрозливий пах людини, що якимось чином опинилась так несподівано в його володіннях.

Появу людей на Великій Галяві тигр проґавив. Ця подія трапилась рівно три дні тому, коли смужастий хижак полював біля гірських кряжів.

* *
*

Три дні тому по обіді на Великій Галяві несподівано з'явилися дивні гості. Вони виринули з боку Мавп'ячого Броду.

Першим ступив на галяву середнього зросту, мужчина, смуглявий, мускулястий, до поясу оголений. Він ловко орудував гостролезим серпом, і колючі віти й пасма гнучких ліян, що заступали дорогу, покійрно падали до його ніг.

У лівій руці він тримав наготові рушницю, правою орудував серпом.

Позаду брів малюк з чорними круглими очима, що зацікавлено озирали дивну незнайому місцевість. Поруч малюка йшла струнка жінка з немовлям на руках, ведучи круторогого буйвола, навантаженого хатнім скарбом, і козу з малими козенятами.

Аж позаду всіх стрібав слідом, чудернацько вимахуючи довжелезними руками, білоголовий гібон.

Першими помітили гостей з сусідніх смоковниць мавпи, що безтурботно белькотали, гасяючи з гілки на гілку.

Вони на хвильку було аж залякли, очевидно здивовані й налякані появою людей, а потім счинили страшенний галас і, ніби збожеволівши, по-

чали шалено перелітати з гілки на гілку. Вони перші їй сповістили джунглі про те, що на Великій Галяві з'явилися незвані чудернацькі, підозрілі двоногі істоти.

Гості, зупинившись у центрі галяви, стали не порушно їй довго озирались на всі боки. Згодом чоловік рушив з місця, обійшов сторожким кроком, ніби виміряючи, містину, він оглянув високу траву, навіть колупнув гострою палицею землю і, повернувшись до сім'ї, тихо вимовив:

— Ну, Шантуї, мабуть тут і оселимось.

Це були перші слова, вимовлені людиною на Великій Галяві.

Жінка, стомлена вкрай тяжкою дорогою, покірно відповіла: — Дивись ти, Кру, мені добре.

Малюк, помітивши, що батько поглянув і на нього, готовно їй собі хитнув головою:

— І мені добре.

Спочивши прихідці заходилися порядкувати галяві. Вони спритно зрізали високу траву, рубали кущі, зносили геть каміння й до вечора Велика Галява була підкорена людині.

Мавпи, що невпинно стежили за кожним рухом незваних гостей, то замовкали на хвилину, то знову здійсмали шалений гамір. Заклопотані гості не звертали на них уваги й тільки малюк іноді пробував дошпурнути каменючку до високих верхівель смоковниць, але звичайно задаремне.

Як почало вечоріти, люди квапно взялися рубати сухе гілля й розкладати біля себе колом верхів'ям до джунглів, так, ніби збиралися захи

тити себе такою загорожею від хазяїв страшних сіямських хащів.

Звичайно, це була не огорожа, через неї легко могло перелізти навіть сліпе леопардя — люди говорили величезне багаття, найнадійнішу огорожу джунг'лях.

Ледве сутінки оточили Велику Галяву, як хвост зачадив димом і згодом спалахнув кривавим полум'ям.

Усеньку ніч на галяві палахкотів огонь. В огненому колі, збившись до купи, стояли буйвол і ози; біля них долі, на скошеній траві, зморені важким переходом — спала жінка з дітьми.

Тільки Кру стояв непорушно, схилившись на рушницю і його нерухома постать нагадувала мертвий кам'яний витвір.

Коли полум'я стухало, Кру випростовувався, підходив до хворосту, ворушив огонь і багаття з новою силою в'юнко злітало вгору, шмагуючи чорну пільму.

На ранок Кру взявся будувати хатину. Він поспішав. Рубав високі й міцні бамбукові стовбури. Шантуї ловко обсікала гілля й верхівки, й укупі з малим сином тягала їх на галяву.

І за три дні на Великій Галяві виросла висока, міцно посаджена на чотири триметрові стовпи хижка з гостроверхим зеленим дахом, низенькими дверима, що виходили на вузенький ганочок.

Ганочок оточувала сплетена з ліянів решітка, згори додолу спускалася легка драбина, така легка й зручна, що навіть Най міг її зтягти на-

гору. Того ж третього дня, як була готова хижка, Кру приладнав до важкого розсішка залізний заступ і, впрігши буйвола, зорав меншу галявину, що лежала поруч його будівель.

І тому не дивно, що тигр, повернувшись з полювання, не впізнав Великої Галявини, що за ці дні так багато зазнала змін від руки людини.

II

Звичайно, Най був ще замалий, щоб знати всі причини, що примусили його батька покинути своє плем'я й помандрувати зі своєю сім'єю в страшні джунґлі.

Малюк лише бачив, як у селище останніми часами все частіш і частіш найжджали якісь люди; вони приходили до старого ватажка племені Мена-Дре і старий ватаг низько й боязко вклонявся тим людям і частував їх найсмачнішими ласощами.

У селищі тоді притихали співи, танки й усі говорили, що то королівські посланці приїхали стягати податок.

І щоразу після таких відвідань королівськими людьми селища, мати, як варила риж, прохала Ная їсти обережно, не губити жадного зернятка, страхаючи тим, що незабаром зовсім не буде рижу й усі помруть з голоду.

Навіть молока з кокосових оріхів, що так любив пити Най, мати давала не вволю.

І ще знав Най: усі довго умовляли батька не

покидати селища, запевняючи, що в джунглях його спіткає лихо й щастя там він собі не знайде.

Як покидали селище, Най бачив, що й мати, що ніколи нічим не перечила батькові, несподівано гірко заплакала. Побачивши сльози у матері, і він заплакав. І мандрівка, що було приваблювала його уяву, раптом стала страшною й, ідучи за батьком, він тремтів і злякано озирався на кущі, кожної хвилини чекаючи, що звідти вистрибне страшний звір, і розірве всіх їх на шматки.

Навіть коли дісталися Великої Галяви, перші дні він боявся підходити до краю галяви. І коли б не Бімбо, що ні на крок не відставав від нього, Най не наважився б відходити від матері.

Але що далі, він звикав до Великої Галяви й уже думки його не линули сумно до селища, не викликали в уяві селищних товаришочків, їхніх ігор і веселих забавок.

Він не тільки перестав лякатися джунглів, а навіть — ого-го! — понесе з Бімбо снідати батькові, що он сіє риж на меншій галявині.

Над нетрями вже випростався у всю без краю широчінь погожий ранок. Понад темно-зеленим простором верхівок здіймався ніжною плівкою ранковий туман і приємну прохолоду ночі ще не встигли висушити проміння тропічного сонця. Прохолода зберігалася в іскристих повних краплях роси, що звисала на блискучих, свіжих листках дерев і трави.

Після теплої постелі Ная приємно лоскотала ранішня вогкість і він легенько здригував. Бімбо

вже давно сидів на жердині й уважно чистив десь добутий банан.

З триметрового піддашся було видко всю галюву й навіть вершки далеких гір, що ледь-ледь проступали й мерехтіли в хвилях туману.

Збоку крізь просвіти гілля чорніли шматки зораного поля й там інколи з'являлась неясна постать батька: він розбивав груддя землі й сіяв риж.

Унизу під хатиною поралась біля важкої ступи мати, вона луцила зерно, щоб потім приготувати сніданок.

Помітивши сина, вона підвела голову, втерла краплі поту й посміхаючись запитала:

— Прокинувся? — А потім поманила до себе пальцем і, знизивши голос, таємничо гукнула: — А ну, ось іди сюди.

Зацікавлений Най швиденько злетів униз. Не покидаючи банана, за ним пострібав і Бімбо, що ніколи не відставав від свого малого господаря.

Мати повели сина до великого короба:

— Ось поглянь, що тобі батько впіймав.

В коробові у Ная лежали його найулюбленіші іграшки, що йому сливе щодня приносив із хаців батько. То був справжнісінький зоологічний садок. У темному кутку тулилося два маленьких мангуста, панголів, що ласо поїдав комашню, броненосець та ще якесь невідоме чудернацьке звірятко з гострим писком. Усі вони жили надзвичайно дружно, мирно й добросусідськи вночі

спліталися в єдиний клубочок, гріючи один одного. Почувши від матері, що батько знов щось упіймав, Най прожогом кинувся до короба, зазирнув у дірку, але за сліпучим соняшним промінням нічого не побачив.

Засунувши руку, натрапив на м'який теплий клубочок і витяг на сонце кудлате незнайоме звірятко. Воно заплющило очі, розтулило писк і жалібно заскулило. Най вражено дивився на новий подарунок батька.

— Мама, що це?

— Ведмідь.

Почувши це слово, Най злякано випустив із рук звірятко. Те важко гепнулось додолу й, упавши на спинку, ще жалібніше заскулило.

Най чув стільки страшного за ведмедів і тому злякано випустив звірятко. Мати засміялась:

— Не бійся, воно ж мале. — І нахилившись до ображеного ведмедика, що й досі репетуючи лежав на спинці, ніжно полоскотала пальцями під пахвами.

Звірятко схлиснуло раз, удруге й затихло. А згодом, підвівши писк, почало лизати руку.

Най насмілившись і собі взявся лоскотати звірятко й за хвилину вайлуватий ведмедик качався задоволено по землі й тихо покректував.

Ведмедик був такий утішний і так охоче смоктав палець, що Най бавлячись не помітив, як мати наготувала сніданок і покликала віднести його батькові.

— Я і його візьму, — попрохав Най.

— О, який ти, воно ж мале, хай спочине. Як виросте, тоді вдвох носитимете.

— А виросте?

— Атож.

— І не втече?

— Як будеш доглядати, не втече.

По цій розмові Най, узявши глека з рижем в одну руку, а в другу мотузочок від Бімбо, рушив до малої галяви.

Мати дивилась на сина, горда з такого помічника, й жартуючи гукнула вслід:

— Най, а ти не боїшся?

Той повернувся й, мужньо посміхаючись, гордо, як дорослий, відповів:

— Пхі, чого ж боятись!

І сіпнувши суворо за мотузок Бімбо, поважно буркнув:

— А ну не пустуй!

III

Стежка, прорубана й розчищена батьком, губилася в густих обіймах чагарника й проходила під рясним гіллям смоковниць темним коридором.

Стіна нетрів була така густа й так перевита ліянами, що малий Най, закинувши голову, бачив саму тільки темнозелену стелю та невеличкі шматки блакиті.

Бімбо, час од часу пустуючи, чіплявся за кінці ліянів і починав гойдатися. Най сіпав щосили за мотузок, але даремне — Бімбо був сильніший за

нього й, лише нагойдавшись досхочу, рушав далі за своїм господарем, щоб перегодя знову повиснути на гілляці. І вже як минули густі хащі й попереду замаячив низенький чагарник навколо батькового поля, Бімбо, що вже покійно простував за Наєм, несподівано нахилився додолу, повів носом, злякано стрибнув убік і тонко заскулив.

Най було відразу подумав, що це знову якась нова витівка мавпи, сердито гукнув, сіпнувши за мотузок:

— Бімбо, битиму, а ну!

Але мавпа уперто тупцяла на одному місці й злякано тулилася до чагарника. А коли Най рішуче сіпнув її вперед, Бімбо скрикнув і шаленим

стрибком одскочив знову вбік. Потім ще дужче замотався й вирвавшись дременув до поля. Тоді Ная охопив терпкий жах; побачивши, що він самітний, дико скрикнув:

— Тату! — і побіг щосили до поля, дико вигукуючи: Тату! Тату!

Діставшись поля, він замовк, побачивши вдалені батька, що, стурбований вигуками сина, біг йому назустріч.

Блідий, з широко виряченими очима, Най цупко ухопився за батькову руку й довго не міг вимовити слова.

— Наю, що сталось, що таке? — запитував батько, тулячи його до себе, щоб заспокоїти. — Що ж таке? ну, кажи?

Прийшовши до тями, Най збивчасто почав пояснювати:

— У чагарнику Бімбо щось побачив, злякався й утік.

Вираз остраху майнув і на лиці батька. Сам того не помічаючи, він знизив голос:

— Де?

— Он там, зараз з краю.

Кру рушив до чагарника, за ним, не покидаючи руки, ішов переляканий Най.

— Отут — показав він батькові місце, де занепокоївся Бімбо.

Батько пильно оглянув чагарник, потім зупинив зір на землі й тої ж миті, не спускаючи зору зі стежки, перелякано оступився й тихо прошепотів:

— Слід тигра.— І, схопивши на руки Ная, бігом подався до поля, де лишилась його рушниця.

IV

Зовнішньо цей вечір мало чим різнився від попередніх вечорів. Так само, як і вчора, з заходу, коли знизилось полум'яне сонце, простяглися довгі стрільчасті тіні від кокосових пальм, і зелена стіна нетрів дмухнула приємною прохолодою.

Як сутінь почала лягати на вершки дерев, у глибокім стемнілім небі спалахнули перші слабкі іскри далеких зірок.

Згодом зі сходу підвівся місяць, защерблений, жовтий, і сутінь, що огорнула вершки дерев, по-сунулась додолу й лягла під дерева чорними нерівними тінями.

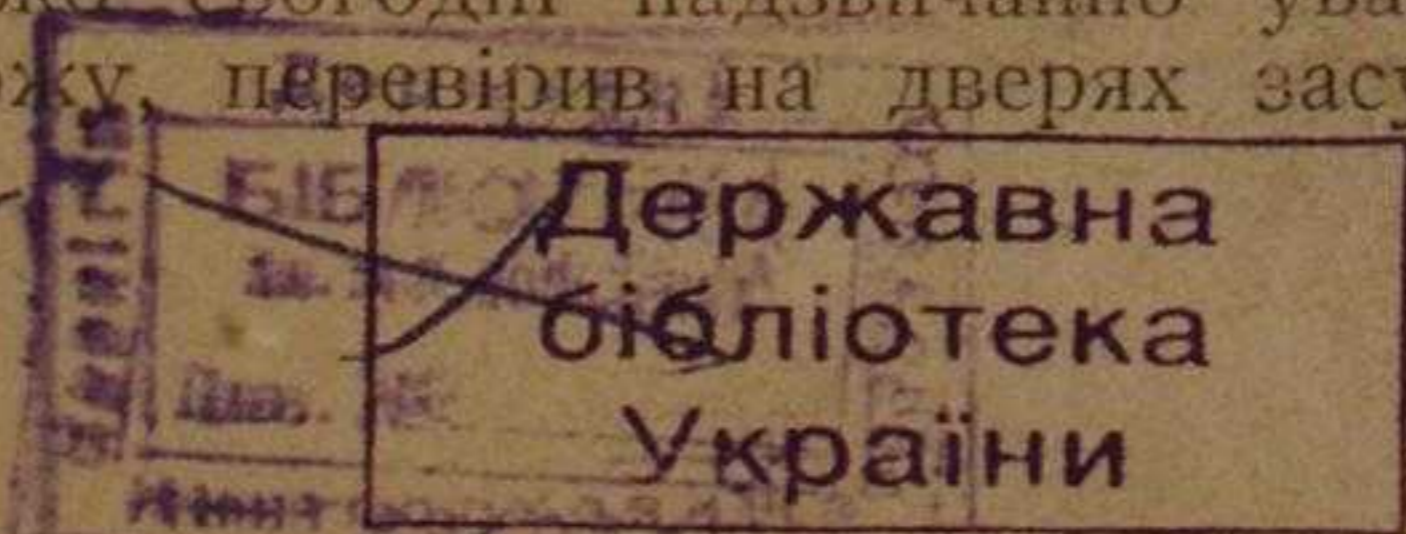
Так само, як і вчора, безтурботно белькотали мавпи на сусідніх волохатих смоковницях, лаштуючись на ніч.

Вечірня тиша м'яко огортала хащі. Але тривога, що охопила сім'ю Кру, настирливо примушувала вбачати в цьому спокої якусь загрозу й приносила в голову безліч турботних думок. Тиша здавалась передгрозовою.

Най, переляканий зранку, не сходив з піддашся й нетерпляче чекав, коли вже нарешті впораються батьки й собі увійдуть до хатини.

Бачив: батько сьогодні надзвичайно уважно оглянув огорожу, перевірів на дверях засув і

2629305

навіть буйвола, що завжди ночував біля одного із стовпів, батько сьогодні завів укупі з козами в загороду.

Лице батькове оповила нині якась сувора задума й він час від часу стурбовано посилав зір до хащів; здавалося, що то він виглядає, чи не причаївся де в кущах звір.

Повечерявши батько не заговорив весело до матері й не розповідав про роботу.

Навіть Бімбо, що його перед вечерею завжди обіймав веселий піднесений настрій, сьогодні сидів на жердці, підібгавши під себе ноги, задумливий, невеселий і, як завжди це було, не намагався вихопити з Наєвих рук смачні шматки їжі.

Як обляглися спати, Най чув, як батько тихо щось шепотів матері. Іноді до вуха долітали розрізнені речення:

— Може здалося тобі?

— Може. Але ти Ная далеко не пускай.

Чуючи ці слова, Най злякано тремтів і ясні крапки місячного сяйва, що продирались крізь стіни, здавалися йому очима хижака, що причаївся в кутку, готовий кожної хвилини кинутись на нього.

Кінець-кінцем він заплющив очі і силкувався не розплющувати вже їх. І втома взяла своє. За кілька хвилин зморене тіло охопила знайома терпка млюсть і хлопець заснув твердим, хоч і тривожним сном.

Розбудив його дикий вигук Бімбо. Почувши

крик, Най зірвався з постелі й з хвилину нічого не розумів, навіть не міг згадати, де він.

У хатині діялось щось надзвичайне — угорі під стелею кидався й гостро вигукував Бімбо, у колісці плакала мала сестричка.

— Обережно, обережно — це ж тигр, — благала мати батька.

Несподівано десь унизу пролунало могутнє м'явкання й у хатині всі на мить зацікавилися.

Страшну тишу порушив батьків голос:

— Це леопард.

Не встиг він проказати цих слів, як знову вже ближче пролунало вдруге, ще сильніше, м'явкання. У Ная все похололо в грудях і він цупко, навіть не скрикнувши, вчепився руками за матір.

Миттю батько розчинив двері й у хатину увірвалася смуга блискучого місячного сяйва. Всі побачили на дворі незвичайну й страшну картину.

Біля самої загороди, припавши до землі, лежав смужастий леопард. Миттю він одкинувся назад і, підкинувши передні ноги, пружно стрибнув угору. Це був могутній і меткий стрибок. Леопард досяг передніми лапами вершка двометрової огорожі й повис на ній.

У кошарі дико заревів буйвіл, закричала смертельно перелякана коза. І тої ж секунди блискавично промайнули перед очима кілька страшних подій.

Леопард підняв задні ноги, застиг на мить на вершкові загороди й каменем упав в кошару. Тоді ж ліва стіна загорожі несподівано хитну-

лася й упала додолу. З огорожі з ревом вихопився переляканий буйвіл—то він, здичавілий від жаху, звалив стіну й помчав прямо в нетрі.

Батько прожогом скинув на плече рушницю й у кімнаті пролунав гучний вибух. Дим на хвилину заслав очі.

Коли дим розвіявся, побачили, що батько не влучив. У загороді тільки метлялись безпорадно двоє козенят. Кози не було.

І тоді Кру, Шантуї і навіть малий Най, кожен по-своєму зрозуміли, що джунглі оголосили їм нещадну й криваву війну.

V

Тигр спізнився. Добич, що намітив собі він декілька днів тому, спритний леопард узяв собі.

Розлютований хижак ладен був кинутись уперед і зціпитися з супротивником, але несподіваний дужий постріл болюче різанув йому вуха, прип'яв його пружисті ноги до землі. І тої самої хвилини повз нього, шматуючи віти чагарника, трощучи молоді дерева, промчався з ревом буйвіл.

Знайомий дразливий пах поживи приємно залоскотав ніздрі й тигра знову охопила жага полювання.

Він зробив стрибок убік, але буйвіл, почувши тріск, метнувся в другий і з ще більшою хуткістю помчався хащами, рвучи могутніми рогами віти, переплутані ліянами. За ним саженими стрибками легко мчав тигр.

Пах поживи щодаді дужче п'янив його й шлунок, що два дні був невдосталь наповнений їжею, корчами стискувала терпка млость.

Путь буйволіві перетяв Мавп'ячий Брід. Тварина ринула з розгону у воду, щосили намагаючись переплисти бистру течію.

Течія підхопила важке тіло й однесла геть далеко вбік. За кілька хвилин буйвіл відчув під ногами ґрунт і швидко став вилазити на протилежний берег.

Від шаленого незвичайного бігу його боки важко здіймалися в пахах, з рота текла слина. Втомлені до краю ноги дрижали в колінах.

Буйволіві здалося, що ворог лишився далеко позаду, бо жадного шелесту й звуку не чулося з того берега, й тварина важко нахилила голову до води й жадібно потягла ротом свіжий і холодний струмінь.

Пив довго й жадібно, не відриваючи губів від води — свіжість прогнала втому й знову наддала ногам сили та твердості.

Навколо стояла врочиста тиша.

Тільки тихий плеск води чувся у повітрі. Буйвіл стулив очі, глитаючи останні ковтки води.

Легкий шелест на протилежнім березі примусив його здригнутися й сторожко піднести обважнілу голову. Буйвіл заляк на місці. Проти нього, метрів за десять, з прибрежного чагарника дивилася чотирикутня голова з блискучими очима.

Тигр і буйвіл стояли нерухомо, не зводячи очей один з одного. Хи́жак одним скоком міг ді-

статися тварини, що угрузла по коліна в воді, охоплена й скута почуттям страшного жаху. Але хижак наче вичікував чогось. Згодом він зробив крок, підійшов прямо до води й нахилившись почав і собі пити жадібно воду, голосно ляскаючи язиком.

Тепер буйвіл не бачив страшних іскристих очей, що ніби припинали його до землі й позбавляли його волю примусити ноги рушити з місця. Він обережно ворухнув ногами, тихо витяг з мулу одну ногу, далі другу, незграбно повернув тулуб до берега й вийшов з води.

Тигр не кидав пити — ляскання язика так само, як і за хвилину перед тим, долітало до буйволового вуха.

Тварина вийшла з води і, знов охоплена не оборним почуттям самоохорони, рвонулась щосили вперед.

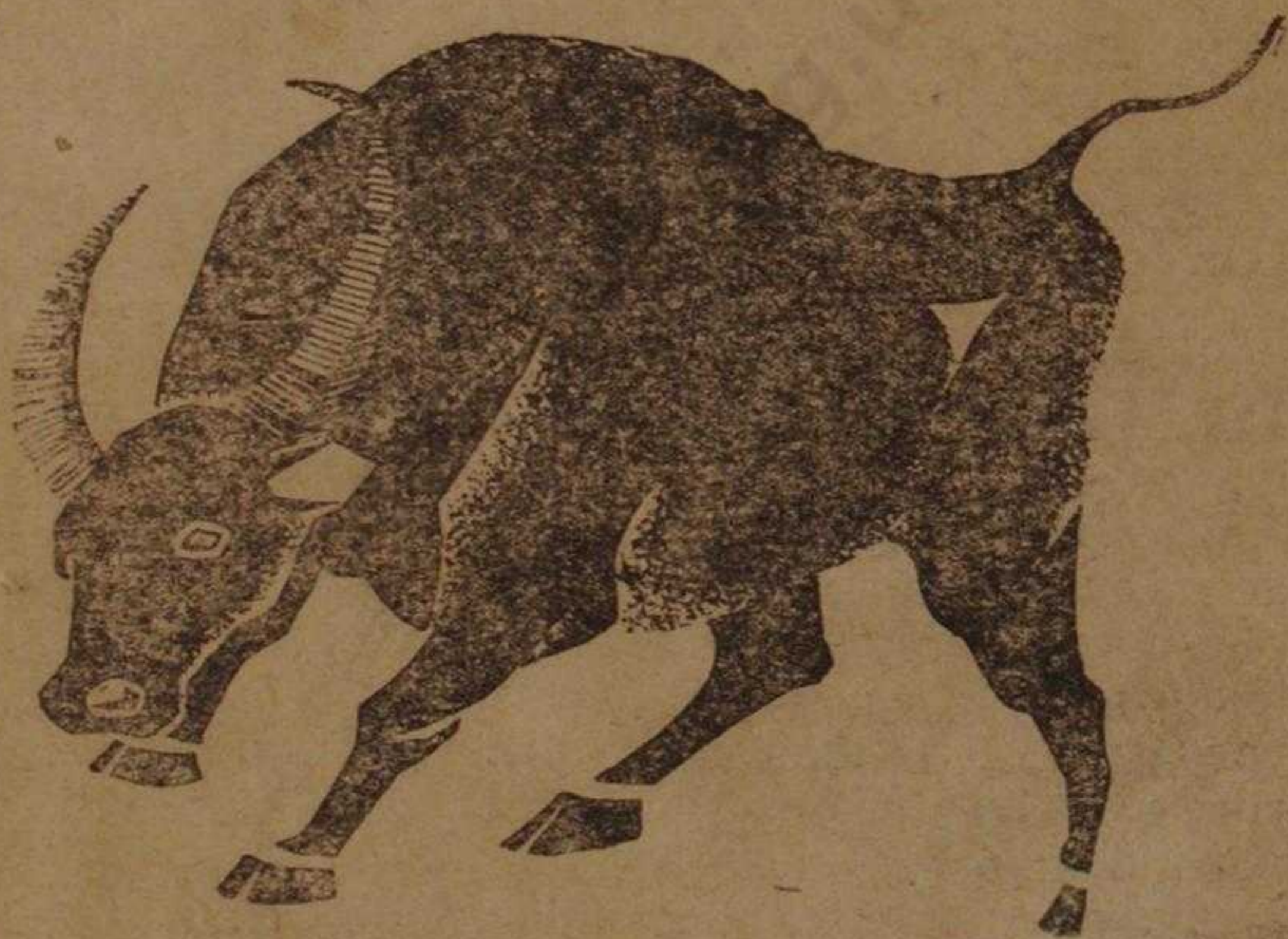
Буйвіл не встиг навіть дістатися чагарника, як почув позаду булькіт води. То тигр, не розраховавши свого стрибка, важко упав у воду.

Цей плеск води утворює сили й буйвіл помчав уперед, напруживши рештки сил.

Позаду легко й польотно плиг за плигом гнався тигр.

Він робив розмірені стрибки, легко перелітав через чагарник і щодазі, то все ближче був від здобичі.

Зморений буйвіл вже чув за собою важкий подих і хлипання звіря. Роги не мали сили одним натиском рвати ліяни, троццити бамбук, хащі густішали — грізною перешкодою ставали на шляху.

Раптом жах змінила сліпа лють і буйвіл, дико ревнувши, рвачко крутнувся на місці й так застиг, виставивши наперед круті гострі роги.

Тигр ніби передбачав це. Він і собі круто осів і зупинився, але тільки на одну мить. Блиснувши очима, враз аж припав до землі й високо зметнувся вгору.

Він точно розраховував стрибок, його кігти якраз поцілили в брижасту спину, страшні ікла мертвим тиском вгрузли у змережену артеріями шию.

Даремно буйвіл люто мотав головою, силкуючись скинути з себе важкого хижака. Друга хватка — й гострі зуби рвонули горлянку. Буйвіл хитнувся й важко, вже мертвим тілом, прим'яв високу траву й паростки молодого чагарника.

Смерть буйвола бачили тільки мавпи. Налякані страшною боротьбою, вони прикипіли мовчки до свого гілля.

VI

Це був невеселий і тривожний ранок у сім'ї Кру.

Мимоволі сплили на думку спогади про далеке рідне селище, друзів і товаришів. Хто ж міг думати, що одна отака ніч може принести стільки шкоди й горя? Загинула коза, що давала щоранку й щовечора два кухлі теплого молока, загинув і буйвіл — вірний і могутній помічник у важкій праці.

Без нього марна справа мріяти про більше поле для рижу, а риж у джунглях — це все.

Зранку батько взявся рубати бамбук, щоб по-
лагодити загороду. А Най з острахом довго ди-
вився вслід, як він вирушав у хаці, полохливо
думаючи, як це батько насмілився тепер захо-
дити так далеко.

І аж доки батько не з'являвся на поляні, во-
лочучи за собою дерева, в Наєвій голові за цей
час пролітало безліч страшних думок, що малю-
вала йому його налякана уява.

То він уявляв, що на батька з хаців вистриб-
нув тигр, то здавалося, що батько бореться з
леопардом.

Від таких думок холонуло під серцем і образ
мертвого любого батька викликав на очі непро-
хані краплі сліз.

Моторна уява малювала ще, як він виросте без
батька й стане завзятим хоробрим мисливцем і
тоді люто помститься за все.

Але щоразу, як уява малювала йому найстраш-
ніші малюнки, з чагарника виринала знайома й
люба постать батька й Най з радісним вигуком
летів до нього, щоб і собі допомогти йому нести
важкі дерева.

Батько аж до обіду лагодив поламану загороду,
виводив її вище, застругуючи нагорі гострі кілки.

Коли зламана стіна була вже добре підперта
й міцно зв'язана ліянами, батько навіть посміх-
нувся й несподівано звернувся до матері:

— Він за козу віддасть нам своє хутро.

Мати підвела свої червоні від сліз очі й собі
здивовано запитала:

— А ти що, полювати підеш?

В її запитанні бренив острах.

— Нащо полювати, він сам сюди прийде.

— Пастку поставиш?

— Еге.

Почувши це, Най ні на хвильку вже не покидав батька, старанно догоджаючи йому, щоб тільки бути при ньому й бачити, як він ладнатиме пастку.

Направивши зламану стіну, батько перевірів її міць і зараз же заходився ладнати двері. І дивно, на цей раз двері він узяв на петлі не збоку, а згори і Най не втерпів, щоб не спитати:

— А чого так, тату?

— А ось почекай — побачиш.

Приладнавши отак петлі, батько прив'язав до долішньої частини дверей два важучих камені. Най нічого не розумів і нетерпляче стежив, що ж робитиме батько далі.

Згодом батько прив'язав до долішніх боків дверей дві довгих і міцних ліяни й почав протягувати їх угорі крізь щілини загороди. Потому зайшов до кошари й потяг до себе. Дверчата поволі підвелися вгору.

Най трохи зрозумів батьків намір, але ніяк не міг додуматись, як же це леопард наважиться зайти до огорожі.

— Тату, а він піде?

— Піде — заклопотано відповів батько, прив'язуючи кінці ліян до протилежної стіни. —

Піде, сину, піде, та вже й не вийде. Згадаємо ми йому козу.

Швидко Най цілком зрозумів батьків задум— він дуже був простий. Батько, підвівши дверчата, навалені каменем, заніс у кошару клітину, що в ній тепер переховував козенят, і прив'язав її до кінців ліяни так, що клітина повисла у повітрі. Перевіривши петлі, батько зайшов у кошару й поманив пальцем Ная:

— А ну, дивись.

Син пильно стежив за батьковими рухами. Той підійшов до клітини, простяг руку й смикнув за дно клітину донизу. І несподівано клітка високо злетіла догори, а двері важко гупнули й щільно затулили прохід.

— Тату, дайте й я.

Батько задоволено поглянув на сина, хитнувши на знак згоди головою, й почав підтягувати двері.

У цей час в хатині голосно заплакала сестричка, що мабуть прокинулася зі сну.

Мати, пораючись біля ступи, стомлено підвела голову.

— Іди, Наю, поколиш, — наказала вона синові.

Най, що вже зібрався перевіряти й собі пастку, благально подивився на матір, мовляв, я ось зараз.

Але дитина заплакала ще голосніше й мати вже суворо гукнула:

— Чуєш, Наю, зараз же йди!

Ураз дитина замовкла й так відразу, що мати полохливо кинула ступу й стурбовано поглянула

вгору. Най бачив, що завинив перед матір'ю, кинувся було до драбини, але мати опередила. Вона хутко підвелася вгору й зникла в хатині. Але за мить знову з'явилася на піддашші вже з веселою усмішкою.

— Що там? — гукнув знизу Кру.

Шантуї похитала докірливо головою й кинула Наєві:

— І не соромно. Бімбо й то слухняніший за тебе. Подивись.

Най зазирнув до хати й загукав звідти до батька:

— Тату, Бімбо Мум колише!

За хвилину вся сім'я весело реготалася на піддашші. Бімбо ніби не помічав, що за ним стежать, поважно колисав колиску, часом і собі, вхопившись за вервечки, пустотливо погойдувався. Робив це він поважно й урочисто, як справжня нянька.

VII

Леопард цього разу прямував до кошари заборсаними петлями. Наляканий учорашніми пострілами, він підкрадався обережно й беззвучно. У відхилені двері хижки було видно кошару й Кру невтомно стежив за дверчатами огорожі.

Най, що з вечора ублагав батька, щоб і собі лишитись біля дверей стежити, як леопард попаде в пастку, — не зміг збороти сну і спав зараз же біля ніг батькових на м'якій ковдрі.

Десь надходив світанок і місяць поволі згасав. Він стояв низько над джунглями й вся Велика Галява була встелена жовтавими плямами. В плямах важко було примітити хижака, що часом аж припадав до землі й плазом наближався до кошари.

Кру побачив хижака вже біля кошари, метрів за п'ять од дверчат.

Запал мисливця охопив його й він ладен був уже прикласти до плеча рушницю.

Леопард обійшов двічі кошару й нерішуче застиг біля дверчат. Мале козеня, почувши хижака, замакало переляканим голосом — жах учорашньої ночі знову охопив його.

Хижак наче вагався, ледве стримуючи себе, щоб не стрибнути вперед. Але підкорений підсвідомому підозрінню, лишався на місці. І тільки туго напружений і виструнчений хвіст виявляв вагання.

Він пролежав отак перед дверчатами хвилин із п'ять, потім ніби здригнув і зробив ледве помітний рух уперед. Ще трохи підвівся й пішов просто у прохід.

Кру похолов, він, до болю напружуючи зір, бачив, як у проході зникла голова хижака, далі частина тулуба й ще далі — хвіст.

У загороді, чуючи небезпеку, жалібно мекало козеня.

Минуло не більше, як десять секунд, коли зник леопард у загороді, й крик козеняти перетяв стук дверей, що важко причинили собою прохід.

У Кру з горлянки вихопився дикий радісний вигук, і тої ж миті скочила на ноги Шантуї, і собі злякано скрикнувши:

— Леопард?

— Є. Впіймався!

Охоплений войовничим запалом, Кру вже почав спускати додолу драбину, щоб зараз же, не гаючи

часу, звести рахунки з навісним звірем. Але Шантуї схопила його за руку:

— Не треба, Кру, хай ранком, — благально проговорила вона, не випускаючи його руки.

Кру роздумливо зупинився — Шантуї мала рацію: хижак мав ще досить сили й боротьба могла бути не зовсім безпечна.

Ранком, як сонце бризнуло промінистим світлом на галяву, Кру наважився покінчити з хижаким, що шалено з ревом метався в загороді.

Перевіривши рушницю, він приставив до кошари драбіну, спробував, чи міцно стоїть вона, й обережно поліз угору.

За ним з піддашся мовчки стежили Най і Шантуї, і навіть Бімбо, що, чуючи страшний рев леопарда, тримався ввесь час Наєвої руки і, ніби огорнутий холодом, тремтів.

Кру досяг вершка драбини, поволі приклав до плеча рушницю. Внизу з ревом, рвучи кігтями землю, запінений шалів полонений хижак. Він силкувався робити стрибки, але, зморений за ніч, важко гупався додолу.

Прищуливши око, Кру вперто й довго цілився, намагаючись упіймати на мушку центр широкого пукатого лоба. Є! Мушка застигла поміж очей хижака. Гахнув постріл і хижак, дико стрибувши на стіну, з ревом почав осідати додолу. Пукатого лоба залила густа, аж чорна кров. Хижак потягся й завмер назавжди.

Хвилин за п'ять, вже певний, що хижак мертвий, Кру ввійшов до кошари, позад нього

острахом тислись Шантуї, Най і Бімбо. К штовхнув ногою звіря, гордо поглянувши на дружину.

— Є один, Шантуї.

— Тільки один — відказала та. — Мало хіба їх ще там.

— О, яка ти, не всіх же відразу. Дійде черга й до тих.

— Як би то.

— Тату, ось поглянь — встряв Най, — подивися. Він, переборюючи страх, осідлав шию звіря, — сміливо сіпав за довгі щетинисті вуса, так що хижак ніби показував міцні, страшні ікли.

І вже як виходили з кошари, Шантуї несподівано з тривогою проговорила до чоловіка:

— Кру, а що як Чанг?

Чоловік здивовано подивився на дружину, знизав плечима й безтурботно махнув рукою.

— Таке й виггадаєш!

VIII

Най з матір'ю довго провожав зором свого батька, доки його ставна постать не вплелася в зелене мережево нетрів.

Уже перед самісіньким чагарником батько спинився й послав рукою привіта. Матір з сином махнули у відповідь рукою.

Тільки но зник батько в хащах, сина й матір охопило боязке почуття самотності, й вони якось разом полохливо окинули зором Велику Галяву.

Без батька вони були безсилі отут, серед злогоного моря дерев.

А Кру тою самою дорогою, що й два тижні тому прийшов до галяви, прямував до рідного селища за підмогою.

Його разом обіймало два почуття: почуття гніву за втрату досвіду й почуття сорому.

Усе ж таки, як ні як, він іде за допомогою. Мабуць не в одного товариша з селища промагати по виду глузлива посмішка, — а що, мовляв, Кру як воно на самоті, не дуже то?

Ще тої ночі, як згинули буйвіл і коза, Кру глибоко відчув, що все ж таки він безсилий наодинці змагатися з джунґлями. І це почуття довго здавало йому тривоги й болюче, вражало спокій.

Тоді ж, уранці, вражений і пригноблений такою втратою, він навіть вирішив того ж таки дня піти до селища по допомогу. Але злість і гордість стримали його від цього й він рішив помститися сам.

Тепер, несучи чудесне перісте леопардове хутро, він спокійніше почував себе, ідучи до селища, бо прийде він не з порожніми руками, не просто по допомогу, а прийде з запросинами на полювання, й шкіра леопардова буде чудесною приманкою.

Надвечір, кілометрів за п'ятнадцять від селища, як вже з'явилися знайомі місцини, де він раніше полював, Кру на невеличкій галявці розіклав багаття й, повечерявши холодним рижем, випивши зір в огонь, мимоволі повів думки до

и, що лишилась на Великій Галяві. Намагався
ити, що саме зараз роблять Шантуї, Най, Бімбо.
буть уже сплять. Шантуї повклала дітей,
режно стягла драбину та, затуливши щільно
рі, й собі лаштується спати. Якось мимоволі,
тово спали на думку слова дружини, сказані
ернацько й недоречно, мабуть від ляку: «А
Кру, як Чанг?»

Котів посміхнутися, але посмішка не вийшла,
думка зважніла й застигла в голові.

Позринали в пам'яті ще в дитинстві чуті жахні
овідання про Чанга, що руйнував і нищив сс-
ца, пожирав ниви, топтав живцем людей.

Цо правда, то було так давно! Навіть батько
рий, що його Кру давно поховав за селищем,
міг похвалитися, що він бачив на власні очі
нґа.

Напружені думки втомлювали мозок і Кру тихо
хилив голову на руки. Але й у сні збуджена
ва малювала страшного Чанга. Десь виринула
рашна брунатна лева. Пролунав сухий крик:

— Кру! Кру! Кру!

Сторожко підвів голову, здригнув, з очей зле-
сон, звів рушницю, але зараз таки ж спустив—
кричав якийсь нічний птах.

Уранішня прозора сутінь здіймалась над верш-
ми пальм.

IX

Ще здаля купка малюків, побачивши Кру, замат-
ла руками й, дременувши до селища, загукала:

— Кру йде! Кру прийшов!

У селищі заметушилися, з хатів повибігали жінки й переконавшись, що діти кажуть правду, сплескували й собі руками й здивовано вигукували:

— Правда, Кру! Диви, Кру!

Його оточили щільним кільцем, оглядали ласкавими й разом здивованими очима. Запитували навипередки кого що цікавило:

— А де Шантуї?

— Чого ти сам?

— А Най де?— гукали діти. — Де Най?

— А що, набридло? — посміхались чоловіки.

Кру йшов у цьому міцному рухомому колі, озирався на всі боки, жартував, відповідаючи:

— О, Шантуї звірі вже з'їли. Всіх поїли. Я ледве-ледве вихопився та до вас.

Усі весело й собі сміялися, чуючи жарти товариша.

Старий ватажок, сухий як мумія, з жилавим засмаглим лицем сидів у холодочку свого піддашшя.

Зачувши галас натовпу, підвів голову. Пильно придивлявся вже старечими вицвілими очима. Упізнавши Кру, він посміхнувся старечою доброзичливою посмішкою й спокійно відповів на привітання:

— Здоров, здоров. В гості прийшов? Чи може назавжди?

— Що ви, назавжди! Вас у гості кликати прийшов.

— Упертий бачу, — хитнув головою ватаг.

Усі розсілися навколо хатини — в центрі Кру. Ватаг, помовчавши трохи, повільним рухом заклав у беззубий рот пучок тютюну, пожував і знову спокійно запитав:

— Так у гості запрошуєш? Добре діло. Ну, як же ти там, полюєш?

Кру ніби ненароком поклав на леопардову шкуру руку.

— Полюю, — відповів задоволено.

Ватажок пильно поглянув на шкуру й знову спокійно звернувся ніби сам до себе. В голосі його помітно брєніла заздрість.

— Хороша шкура, хороша.

Кру готовно підвівся й подав смужасте хутро ватажкові. Ватаг узяв шкуру, пильно оглянув, пом'яв і довго приказував:

— Хороша шкура, хороша. Де ж це ти його?

— У кошарі.

— У кошарі?! — підвищив голос ватаг.

І всі вражено поглянули в бік Кру, немов питали: «як так у кошарі?»

Кру пояснив:

— Він загриз мою козу, злякав буйвола і я його заманив у пастку.

Ватаг хитнув головою і в його старих вицвілих очах майнули іскри задоволення.

— О, Кру, бачу, джунглі не дуже гостинно зустріли тебе. Що ж ти хочеш?

— Я прийшов запросити до себе на полювання твоїх мисливців, а тобі приніс оцей подарунок, — указав Кру рукою на леопардову шкуру.

Ватаг жадібно погладив знову шкуру й уже прихильніше запитав:

— Багато їх там?

— Досить, є ще й кращі.

Усі мовчали, чекаючи, що скаже старий ватаг.

Старий з хвилину помовчав, не кидаючи м'яти шкуру, потім підвів голову, повагом, хоч і суворо відказав:

— Добре, бери товаришів. Хай пополюють.

Х

— Мамо, коли батько прийде?

— Сьогодні мусив.

— Увечері?

— Атож.

— Так уже ж вечір.

Мати нічого не відказала Наєві, тільки пильно поглянула в бік Мавп'ячого Броду, кудою пішов позавчора Кру.

Сонце ховалось за верхи дерев, помітно надходив теплий вечір.

Най посидів з хвилину мовчки й знову запитав:

— Мамо, а де ж Чанг?

— Чого це тобі згадалося?

— Та ти ж сама таткові казала. Він, мамо, великий?

— Великий, такий як хата завбільшки — з усмішкою відповідала мати.

Най вражено поглянув на неї, не розуміючи, чи то вона насправжки, чи жартує.

— Ні, мамо, правда?

— Правду ж кажу.

— Та ні!..

— От тобі й ні, хай прийде, так побачиш.

— А прийде?

Обличчя матері заслалося суворим виразом і вона несподівано невдоволено відказала:

— Не треба казати про це, — погано буде, як Чанґ прийде.

Мати обірвала мову й мовчки почала до чогось сторожко прислухатись. Це вразило Ная і разом злякало. Він притулився до матері, широко розтуливши очі, й почав і собі прислухатись.

Десь здаля ледве чутно долітали уривки одноманітного не то співу, не то розмови. В ці приглушені згуки часом вплітався далекий тихий свист.

Згуки долітали щодаля чіткіше, швидко можна було вже впізнати мотив знайомої похідної пісні.

Лице Шантуї осяяла тиха радісна посмішка. Най, поглянувши на матір, розгадав її радість і збуджено крикнув:

— Тато!

Мати на знак згоди хитнула головою, легко підвелася на ноги й почала пильно приглядатися в бік стежки.

Швидко з боку Мавп'ячого Броду виринула ватага людей на чолі з батьком.

XI

Це був знаменний і галасливий вечір на Великій Галяві. Кру, Шантуї, Най і навіть Бімбо, що дуже скучили за людьми, радо вітали гостей.

Величезне багаття бурхало вгору полум'яними язиками, потужно розсуваючи липку темряву.

Рада й весела Шантуї гостинно частувала гостей, а малий Най не зіходив з рук товаришів його батька.

— Як він виріс! Прямо вояка! — жартували гості, підіймаючи Ная високо вгору.

— Та він мабуть і тигра не побоїться, правда?

Радий і приголублений Най тільки широко посміхався у відповідь.

Повечерявши гості розсілися навколо багаття і зав'язалась тиха розмова. Розпитували про життя, дивувалися з Шантуї, що вона не побоялась піти за чоловіком у нетрі, цікавилися, чи не сумно. Але найбільше цікавило гостей завтрішне полювання.

Гостей було аж тридцять чоловіка й тому розмова точилась до пізньої ночі.

— Слухай, Кру, а ти ж бачив тигра?

— Ні, але знаю, що він бродить десь поблизу. На слід натрапив.

— О, ми йому дамося взнаки — хвацько вигукнув високий мускулястий Бро. — Ти молодець, що нас покликав, кращих за нас не знайти мисливців. Правда, друзі?

Гості задоволено посміхнулися й хитали на знак згоди головою. Бро знову заговорив:

— Отож, Кру, хоч згубив буйвола й козу, а ти, бачу, не жалкуєш, що оселився тут?

— А чого ж жалкувати.

— Та все ж таки ліс, брате, невеселе місце. Як не як, один як палець, ні родичів, ні друзів.

— Чого ж один — повагом відповів Кру. — А Шантуї, а Най? Шантуї в мене, що той мужчина.

— Не кажи! Жінка завжди є жінка. А по-правді невесело тут? У нас пісні, танки — похвалявся Бро. — Зберемося біля хат — діди бувальщину згадують.

— Ну, що ж — танки танками, з танків і співів рижу не збереш. А щодо дідів та їх оповідань, то тут такого побачиш, що й вони мабуть зроду не бачили.

— А далі ж як?

— Далі — посміхнувся Кру. — Що ж далі? Далі Най підросте. Розчистимо більше лісу, поле збільшимо, а там, гляди, з вас до мене хтось завітає. Га, як ви?

Усі з усмішкою поглянули на Кру, а згодом якось замислились і довго мовчали, посмоктуючи люльки. Мовчанку порушив знову Бро. Він заговорив на цей раз нерівно й суворо:

— Може й так, Кру. Може по-твоєму буде... Бо і нам не так уже солодко живеться. А тут мабуть земля добре родитиме? Як у тебе поле?

— Завтра поглянете. Зеленіє. Добрий врожай мусить бути.

По цьому знову запанувала мовчанка. Втома брала своє й ноги, зморені походом, жадали спокою. Потроху розмова зовсім увірвалася й гості почали лаштуватися на облиги.

XII

Ранкова прохолода аж заохочувала до роботи й тридцять ставних мисливців дружньо готували головну пастку.

Швидко викопали широкого й глибокого рова, рознесли подалі обережно накопану землю й, прикривши гарненько тонким очеретом рова, при-трусили очерет свіжим листом та травою.

Біля рову Кру закопав з двох боків по бамбуковому стовпу з поперечиною — міцні ворота, а до неї прив'язав опудало, напхане м'ясом.

Голову опудала Кру розмалював брунатною фарбою, намалювавши носа, рота, очі; здаля здавалося, що на поперечці звисає жива людина.

— О, я знаю тигра — упевнено говорив Кру. — Пах м'яса засліпить йому очі, він доконче вчепиться в опудало й гепне прямісінько в яму.

Трохи далі, на галявині Крукові товариші лаштували другу пастку. Вони прив'язали міцне ласо до молодого бамбука, а петлю заховали старанно в траві й треба було тільки торкнутися лапою до мотузка, як бамбук пружно випростувався й міцно зашморгував петлю.

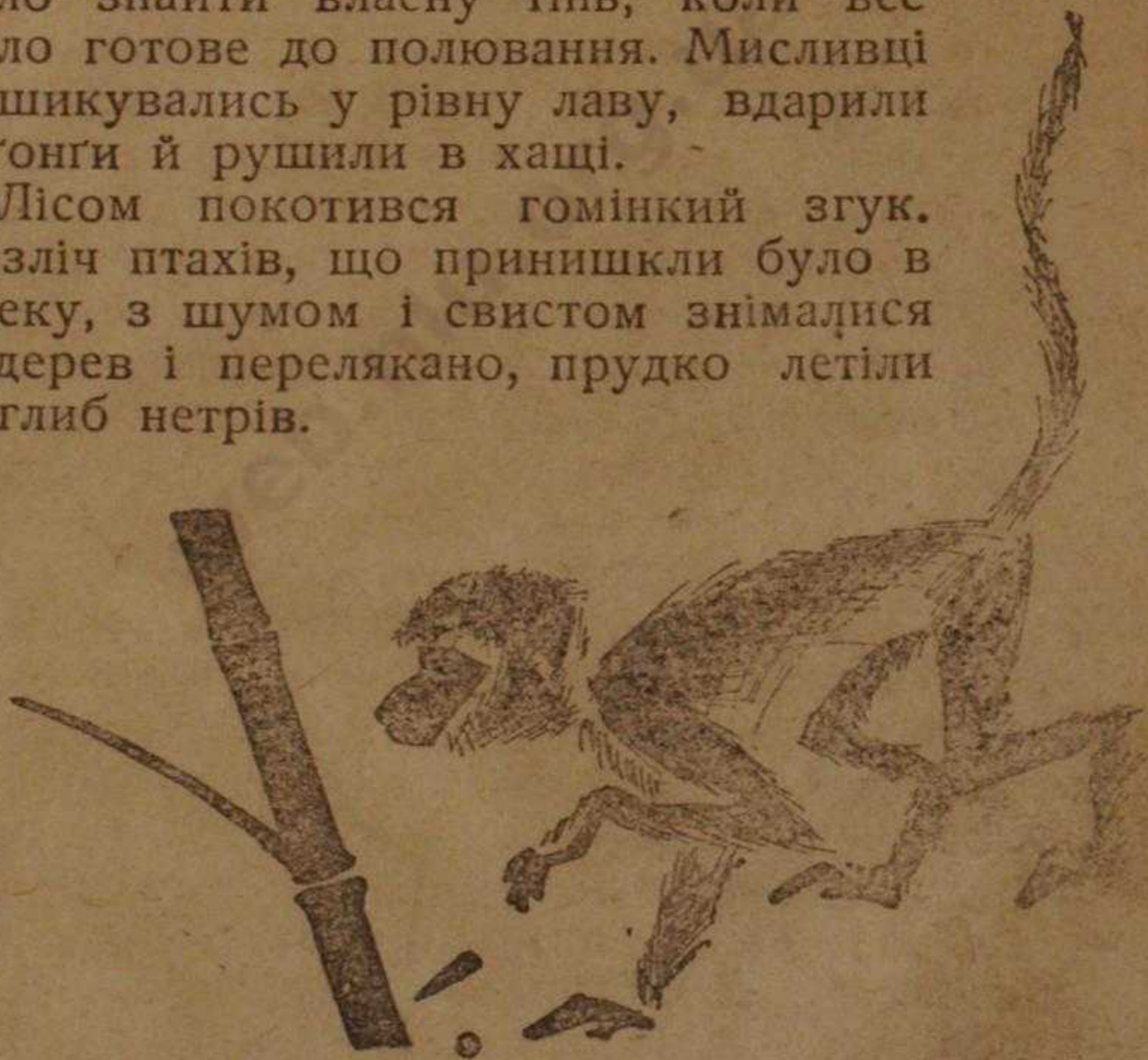
Шантуї, щоб хоч чимнебудь і собі стати в пригоді, нагадала Кру про пастку-борону, що па-

даючи гострими кілками припинала звіря до землі.

За годину величезна чотирикутня борона з гострими бамбуковими зубами була готова, — її приладнали біля головної стежки. Землю під пасткою переплутали непомітно зеленими ліянами, необачний крок — і схована в гіллі борона важко впаде гострими зубами на хребет того, хто торкнувся ліяни.

Сонце стояло на зеніті й важко було знайти власну тінь, коли все було готове до полювання. Мисливці вишикувались у рівну лаву, вдарили в гонги й рушили в хащі.

Лісом покотився гомінкий згук. Безліч птахів, що принишкли було в спеку, з шумом і свистом знімалися з дерев і перелякано, прудко летіли в глиб нетрів.

Мавпи, розбуджені зі сну, зняли шалений вереск і навіжено почали стрибати з гілки на гілку. Деякі з них злазили на самі верхівки дерев і звідти каменяками падали вниз і, захопившись за долішні гілки, звисали головою донизу.

Мисливці аж присідали зо сміху, дивлячись на переляканих мавп.

Як далеко зайшли від галяви, Бро, зупинившись, обітер піт і здивовано й насмішкувато звернувся до Кру:

— Друже, де ж твої страшні звірі? Я боюсь, що ти підстрелив останнього леопарда. А буйвола твого мабуть комашня заїла.

Кру похитав головою й собі усміхнувся у відповідь:

— Почекай, Бро, ще трішечки й ти побачиш, що то за комашня.

Спочивши знову рушили вперед. Раптом, метрів за два висока трава захвилювалася, блискучий елястичний тулуб гада майнув перед очима мисливців.

— Полоз! — вигукнув Кру. — Назад!

Величезний гад, розбуджений шумом, повипростовував своє страшне мускулясте тіло. Поки він не випростав свого хвоста, не могло бути гаяти й хвилини.

Кру зважив це, прожогом підскочив з боку і прикладом рушниці сильно вдарив по плескатої ватій голові.

Другий, ще сильніший удар Бро впав на голову гада з другого боку.

Полоз, оглушений раптовими й дружніми ударами, люто шипів, похитуючи головою, намагався випростати свій кільцем звитий хвіст, що він одним помахом міг звалити двох людей.

Мисливці пильно стежили за кожним рухом полоза, ловко наслідуючи на нього з двох боків.

Міцні замашні удари рясно сипались на плескувату блискучу голову.

Полоз втрачав сили. Минула ще хвилина пруженої боротьби й він в'яло схилив на траву голову і його холодне тіло мляво розпласталось на траві.

Зморений, важко дихаючи, Кру обережно торкнув ногою голсу гада. Пересвідчившись, що він мертвий, Кру повернув лице до товаришів і полегшено проказав:

— Чудовий полс буде для наших жінок. Правда?

Загаявшись біля гада, мисливці не помітили, що метрів за двадцять з боку з густої великої трави підвелася бура ведмедиха. Вона сторожко озир

ася, схопила за загривок своє вайлувате дитина й туюпцем подалася до поваленого дупластого дерева, що лежало біля кущів.

Дерево, що до нього підбігла ведмедиха, було величезне з чорним глибоким дуплом, його виїла бичовита комашня. Самиця з хвилину поглянула, ще раз озирнулася й сміливо полізла в дупло.

Мисливці знову вишикувались у шеренгу, гріючи в гонги й посвистуючи, рушили далі. Вони швидко проминули дупласте дерево.

Як згук гонгу потроху затих, з дупла вилізла ведмедиха, повела сторожко носом, пильно озирнулася на два боки, знову полізла в дупло. За хвилину виволікла відтіля своє дитинча, а потім туюпцем подалася вглиб лісу. За нею вайлуватого, перевалюючись з боку на бік, силкувався не відставати її малий синок.

Мисливці дійшли до найгустішої ділянки лісу, очили її з трьох боків і, невтомно б'ючи в гонги, з свистом та гуком, наставивши наперед списи й рушниці, пішли півколом уперед.

Далеко попереду в широкому просвіті раптом майнула плямиста шкура леопарда. Нервовий рож охопив усіх. Мисливці побачили, що натрапили на лігво.

Десь збоку знову зашаруділо листя й знову в зеленім тлі майнула друга плямиста шкура. Леопарди метушилися в гущавині, не сміючи наскочити на людей. Хижаків нервували невичні дзвони гонгів, що настійливо й болюче

вдиралися їм у вуха й проїмали все тіло гострим
неспокоєм.

Мисливці, спочатку розтягшись уздовж, по-
троху почали звужувати краї шерегу.

Рухоме дзвінке коло вужчало, стискуючи все
міцніше дільницю джунглів. Леопарди, оглушені
й розлючені, сліпо мчали на пастки.

Молодий леопард вискочив на галявку й зна-
йомою стежкою рвонувся вперед.

Він перший наскочив на пастку, його лани ви-
соко підкинуло вгору. Хижак дико м'явкнув, рво-
нувся вбік, але знову гнучкий стовбур бамбуку
підкинув його вгору, а петля ще дужче стиснула
лапу. Хижак несамовито стрибав, дико м'явкав,
силкуючись перегризти ласо. Мисливці, почувши,
що звір у пастці, не поспішали, боючись прога-
вити решту хижаків — це й врятувало молодого
леопарда. Він невтомно й розлючено рвався на-

зколо бамбука, стрибаючи то вбік, то високо злітаючи вгору, й ласо не витримало, ніби перетяте лезом, перегоріло надвоє.

Почувши знову волю, леопард страшенним стрибком метнувся вперед, але знову ж відчув, як його лапи торкнулися страшних мотузків, і він впав додолу, притиснутий гострими бамбуковими шпичачками до землі. З горла вихопилось безсиле гарчання і тонкий рожевий струмочок крові поллявся з ніздрів.

Борона важко й немилосердно притисла хижака до землі.

Другий хижак, вихопившись з кола, промчав біля розірваного ласо, обминув борону й, вилетівши на галявку, раптом упав у траву. Перед себе він побачив на поперечці звисле опудало.

Ніздрі залоскотав пах свіжого м'яса, а тут ще ззаду, з боків тиснуть страшні громи заліза й міді; лють пройняла все тіло хижака й він, вдавивши хвостом об землю, зробив рвачкий велетенський стрибок і люто вчепився кігтями в опудало.

Мисливці принишкли за кущами, з острахом стежучи, як у безсилій злобі гойдався на мотузові хижак. Він роздирав на шматки опудало, рвав його зубами й не в одного мисливця майнула думка про те, що й він міг би отак опинитись у кігтях розлюченого хижака. І, уявляючи себе в обіймах леопарда, в кожного мисливця по шкірі пробігав лоскитний холодок.

Підрізаний мотуз не витримав ваги леопар-

да, — пошматоване опудало разом із хижак^{ом} важко впало в яму.

З хвилину всі стояли на місцях, не наважуючись підійти до пастки. Першим рушив з місця Кру. Він звів курок у рушниці й пішов уперед. За ним пішли обережно й товариші. За метр до ями зупинилися, вичікуючи, що леопард може з'явитися над ямою.

Мертва тиша охопила галяву, й вуха, що вже звикли до грому гонгу, незвично сприймали тишу.

І знову Кру перший зробив крок наперед і перший зазирнув у яму.

Унизу, щільно припавши до землі й примруживши блискучі очі, нерухомо лежав хижак. Кру почав цілитись.

Куля влучила леопардові в око, він перевернувся на спину, здригнув, випростав ноги.

Три мисливці стрибнули в яму, зв'язали ноги хижака ліянами, радісно й дико вигукуючи, витягли леопарда нагору.

Потім зняли з першого леопарда борону, також як і другому зв'язали ноги, на міцних бамбукових друччях з піснями понесли здобич до Великої Галяви.

XIII

Кру і Бро йшли позаду своїх товаришів, збуджені й вдоволені вдалим полюванням.

Попереду простували навантажені здобиччю товариші, час від часу змінюючи один одного. Кру, як ніколи з часу оселення на Великій Галяві,

почував себе вільно й спокійно. Інколи до його розуму доходила думка, що перемогу цю досягне він не сам, а разом з товаришами, бо не будь їх він би нічого не міг поробити з джунглями.

Бро йшов поруч нього ніби спокійний, нічим не стривожений, начебто полювання для нього — звичайна собі річ і в ньому нема нічого, що могло вивести його з повсякчасного спокою.

Але Кру бачив, що й товариш його замислився над чимсь важким, бо брови його час од часу збігалися до купи, зморшки дрібно мережили смагляве чоло.

Щоб розважити товариша, Кру весело звернувся до нього:

— Бачиш, Бро, як живеться в джунглях? Ну, що проти нас леопарди? Бачив, як тікали, жадний навіть на нас не кинеється. Ось нехай тепер хоч один з них поткнеться до мого житла!

І Кру, посміхаючись до товариша щирою посмішкою, гоноровито додав:

— Слухай, друже! Ми ж найкращі мисливці на всі джунглі?

— Атож — хитнув головою Бро.

— Я певний, — підхопив Кру, — що тепер коли й тигр почує наше ім'я, він затремтить, як шальмове листя в негоду. А...

Слово залякло на його губах. Товариші враз зупинилися, завмерли. Жах пересмикнув обличчя й спокійна задоволена посмішка застигла болісною гримасою.

Збоку, метрів за сто, з кущів виринула руда тигрова голова.

Могутній стрибок — і тигр опинився на галяві Кру миттю приклав рушницю до плеча, не спускаючи мушки з голови звіря, гукнув товаришеві:

— Бро, тікай!

Курок клямкнув, але постріл не розкотився по галяві. Рушниця осіклась. Холодний жах огорнув усі м'язи й Кру щосили кинувся вслід за Бро.

Він мчав навпростець до чагарника, де пішли товариші. Туди вже добіг Бро.

Намагався гукнути про допомогу, але переляк стиснув уста й вигук ніяк не міг вирватись з губів.

Позад себе чув важкий подих хижака й, зрозумівши, що втекти не можна, метнувся вбік до дерев.

Біг і не спускав очей з низької гіллястої смоковниці. Ось вже дерево. Підсвідомо, сам того не розуміючи, зробив стрибок і вчепився руками за гілку.

З якоюсь неймовірною силою підкинув на руки тіло, стрибнув ще вище, перекинувши вгору ноги.

Унизу з гарчанням стрибав на дерево тигр, здер з гілки кору й безсило посунувся додолу.

З вершка дерева бачив, як хижак, припадаючи до землі, робив могутні стрибки, але даремне. Кігти його тільки рвали кору й він сповзав униз. Уже на вершкові дерева Кру міг опанувати своїм голосом і голосно, перелякано гукнув:

— Рятуйте, рятуйте! Сюди, сюди!
Тигр кружляв навколо дерева, присідав, ро
стрибки й знову падав на землю.

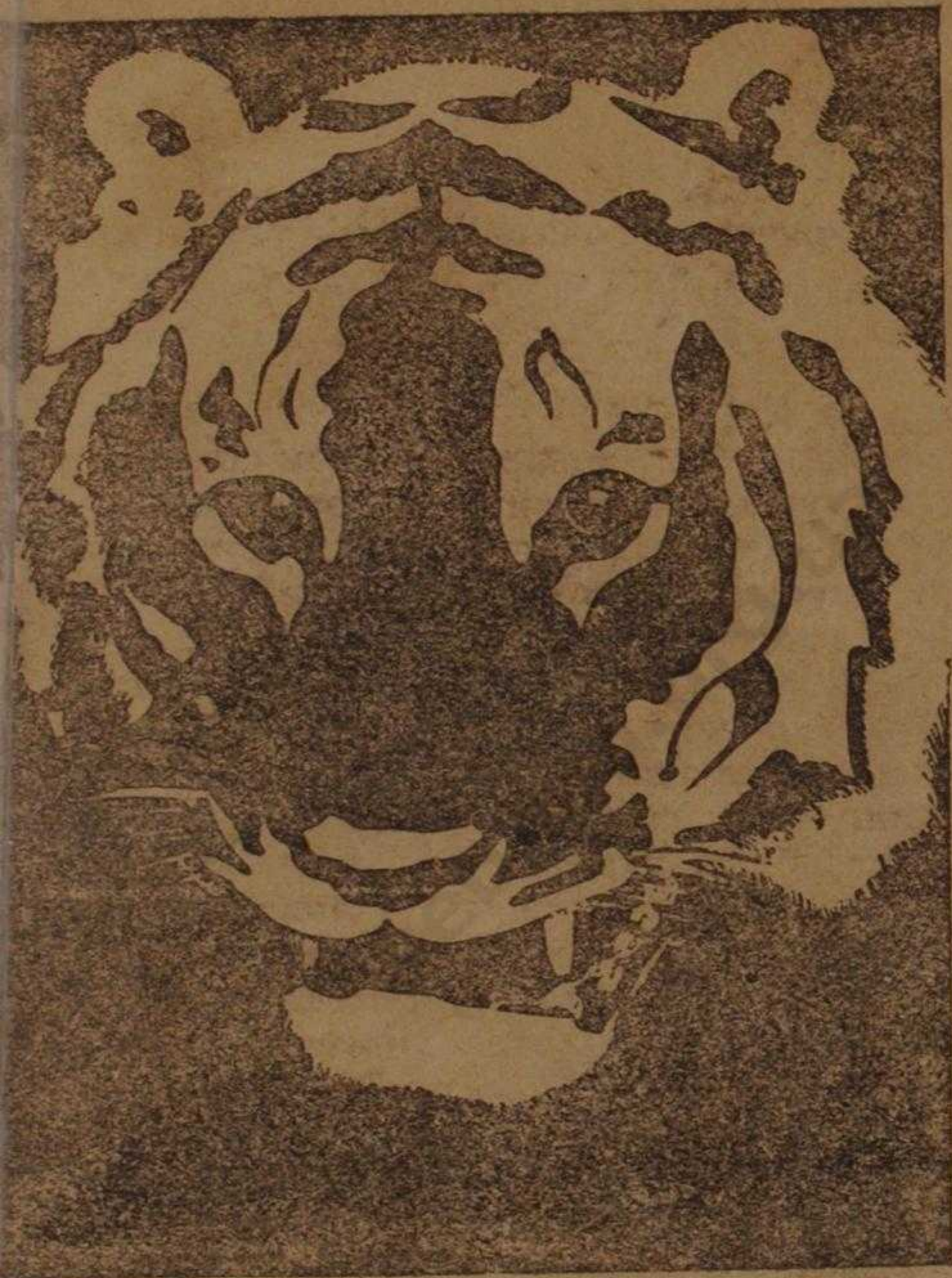
Дерево тремтіло від його скоків, і переля
ному Кру здавалося, що ось-ось воно вп
додолу.

XIV

Бро наздогнав своїх товаришів вже біля
ликої Галяви. Він зчинив лемент, хрипко гукаю

— Стійте, стійте, сюди!

Мисливці розгублено зупинились, зупинивс
Бро. Матлаючи руками, він ще несамовитіше
гукав:

— Сюди йдіть, сюди!

Товариші покинули леопардів і прожогом побігли до нього.

— Що таке?

— Чого ти?

— Що трапилось?

Блідий, з виряченими очима Бро міг тільки промовити одне слово, вказавши рукою на джунглі:

— Тигр!

— Де?

— Напав на Кру!

І Бро, повідомивши товаришів, помчав назад, навіть не глянувши, чи біжить хто за ним.

— Рятуйте! — долетіло здаля й тої ж миті завмерло, приглушене лютим ревом звіря.

Мисливці залякли за кущами, боючись порушитись, коли побачили величезного хижака, що, вкрай розлючений, кружляв навколо дерева, намагаючись доскочити здобичі.

Переляканий Кру сидів на вершечкові дерева, охопивши стовбура руками. Він уже не гукав про допомогу, а тільки мовчки з жахом стежив за кожним стрибком звіря. Він навіть не завважив товаришів, що прийшли рятувати його.

Товариші довго стежили за хижакком, ніяк не наважуючись напасти на нього. Все обмірковували, з якого боку краще влучити. Тигр тим часом припав до землі й щось довго нерухомо лежав. Потім поволі повів носом і повернув голову до чагарника. Він несподівано почув позад себе пах людини.

Гаяти часу не можна було. І Бро, побачивши, що тигр почув позад себе людей, звів курок і, вивівши цівку рушниці з гілья, почав націлятись хижакові в очі. І вже як мушка лягла на брову звіреві, раптом згадав, що в рушниці є тільки один набій; він стис зуби, щоб не затремити, й сіпнув до себе клямку. Розлягся постріл і луною покотився далеко по лісі.

Довго розвіювався дим і ніхто не наважувався вийти з кущів. Як розвіявся, побачили, що Бро добре влучив. Смертельно поранений тигр конав у корчах під деревом.

XV

Другого дня вже надвечір у сітку потрапив другий тигр. То була самиця; шукаючи чоловікових слідів, вона попала в пастку. Дико ревучи, довго кидалась у тенетах, аж доки мисливці гострими списами не позбавили її життя.

Три дні на Великій Галяві бучно гуляли товариші Кру, співаючи веселих пісень.

Останнього вечора, добре повечерявши, завели розмову знову про самотнє життя Кру.

Сиділи, підібгавши під себе ноги, попихкували люльками й розмова точилася поважно й урочисто:

— Тепер маєш спати спокійно.

— Жадний хижак не насмілиться наблизитись до твого поля.

— Дяка вам, настрахали добре!

— Отож, самому хіба під силу було б?

— Куди ж пак самому!

Бро, що на цей раз сидів похнюпившись встрявав у розмову, несподівано додав і так ніби аж із заздрістю:

— Живи собі Кру та врожаї збирай.

Кру поглянув здивовано на товариша й ще промовив:

— А чого ж. Я так думаю, друже, що й т до мене пристати можна.

— Не всім, Кру, така вдача, як тобі, — зн озвався Бро. — Ось мені селище, як та хата. ріс у ньому, в ньому й умерти охота.

На хвилинку замовкли і тільки тріск гілля вогнищі порушував тишу. Та ось раптом став зморшкуватий мисливець Ойло підвів голову вставившись очима в Кру, тихо додав:

— Аби Чанґ не завітав до тебе, Кру. З Чанґ і гуртом не впораємось. Мій батько казали...

Усі принишкли, дослухаючись до кожного слова оповідача. І в уяві всіх постала давня леген що її чули від старих дідів про велике ста Чанґів, що перед ним безсилий розум і зб людини.

Коли Ойло замовк, тиша довго стояла в вогнищем і ніхто не наважувався порушити словом. По великій павзі Кру тихо відказав:

— То було дуже давно. Ось ми живемо не одному десяткові років, але хто з нас бачив кого Чанґа? Хто?

Усі мовчали.

ранок мисливці рушили додому. Кру про-
з їх аж до Мавп'ячого Броду, дякуючи за
ню безкорисну допомогу.

Охота буде — приходьте, ще пополюємо, —
він з одного берега товаришам.

махаючи списами, весело відповідали:

А ти скажи їм — хай не чіпають! Бо лихо
! Всі хутра поздираємо!

статі товаришів згубилися в зеленій зливі
і листя, і Кру рушив до своєї оселі.

I

Двічі на сході вищерблювався молодик з того часу, як Кру зорав невеличку галявку й засіяв рижем.

Три дні тому вітри з моря понесли над джунглями теплу зливу й поле, засіяне рижем, ще буйніше підвело вгору свої міцні свіжозелені стебла.

Дні минали спокійною черідкою. Шантуї, як і раніш, поралась біля свого невеличкого господарства, латала чоловікові одяг, ткала міцні ки-

нимки з сухих кольорових трав, а Кру щодня розчищав дедалі більше галяву, сам сокирою потроху скашив величезні дерева, гострим лезом серпа відрізав колючі, ні для чого не придатні кущі магарника й лопатою вперто викорчовував рясне дупке коріння.

Най допомагав батькові, як міг. Він зносив меть убік счухрані легкі віти, носив йому снідати або грався з Бімбо в схованку. Малюк навіть забув за своїх товаришів і вже нишком не читав матір, коли вони підуть в гості в селище.

Тільки іноді, коли бавився з висушеними білими щелепами тигрів та леопардів, наставивши їх собі на голову, в нього виникала думка, що добре б це було так з'явитись до селища й, клацаючи іклами, вскочити у гурт своїх товаришочків — ото налякав би!

Вечорами батьки довго сиділи на піддашші, тихо розмовляли. Най з насолодою й непослабною увагою слухав ці розмови і, втомившись, непомітно засинав, поклавши голову на материні коліна.

Батько щоразу говорив за врожай і запевняв Шантуї, що як тільки вони зберуть багато рижу, то всі разом поїдуть в Банкок купувати одягу, ласощі, зброю.

Най слухав ці розмови, ніби дивну казку. Щовечора, коли батько запалював свою люльку, Най готовно сідав біля його ніг, не спускав очей з рота й коли мати довго не виходила на піддашся, він гукав благально до неї:

— Ну, мамо, та йдіть сюди.

Він знав, що без матері батько не почне улюбленої розмови про подорож до далекого міста. Хлопець знав ці розмови на пам'ять. Але щовечора слухав їх знову, ніби якусь новину.

— Ну, Шантуї, бачила сьогодні наше поле?— починав ніби байдуже завжди батько.

— Бачила, Кру,—відповідала готовно матір.— Хороший риж.

— Земля, Шантуї, тут сита, невиснажена, я знав, де вибирати. Повні ханьки будуть!

— Як би то.

— Будуть, зберемо й зараз же поїдемо в Банкок. Ти ж не була там?

— Ні.

— Ти собі шовкову одіж купиш, вигаптовану срібними нитками.

— Нащо вона мені, Кру,—несміливо відповідала Шантуї, дуже задоволена ласкою чоловіка.— Тобі треба одяг і Наєві, потім мені.

— На всіх вистачить,—запевняв батько.— З Банкоку як приїдемо, то в селище підемо. І всі будуть на тебе дивитись, говорити: погляньте, як одягнена дружина Кру. Я знав, що роблю, коли пішов із селища.

Кру пихкав задоволено люлькою і в його голові виникала по цих розмовах жадібна думка, що дуже добре зробив він, оселившись отут не гуртом, а на самоті.

Згадавши, що під час полювання він сам запрошував своїх товаришів оселитись поруч нього

на галяві, незадоволено в думці дорікав себе за таку необачність. Тоді ж і товариші матимуть таке ж родюче поле й зможуть купувати своїм дружинам шовковий одяг, гаптований срібними нитками.

Охоплений привабними думками, він забував про ті хвилини, коли почував себе безпорадним і безсилим перед джунглями, шкодуючи, що біля нього немає товаришів.

Коли батько замовкав, Най щоразу питав його.

— А мене візьмете?

— Ні, — хитав з турботним виглядом головою батько, — тебе не можна брати, ти хату доглядатимеш.

— Та! — не вірив Най, помічаючи, що батько шуткує.

— От побачиш.

— Мамо, візьмете? — звертався тоді він до матері.

Мати лагідно посміхалась синові й заспокоююче гладила голову.

— Візьмемо, візьмемо.

Най вдячно тулився до її руки.

Так минали трудові дні на Великій Галяві.

Одного разу після отакого вечора, наранок Най побачив батька на піддашші за дивною роботою. Батько мовчки, насупивши брови, ладнав з бамбукових палиць величезного трикутника. Зв'язавши його, він заходився ладнати менший трикутник, а згодом виготовував ще декілька менших трикутничків і почав вставляти їх усере-

дщну великого трикутника, міцно прив'язуючи кути до рамен. Виходило щось подібне до великої зірки.

Най спочатку мовчки дивився на батька, а далі запитав:

— Що то?

Кру, що завжди відповідав лагідно на всі запитання сина, на цей раз відповів без усмішки, якось урочисто, аж ніби суворо:

— Мантра.

Най уперше чув це слово.

— Нащо вона?

— Буде охороняти наше поле.

Відказавши, батько поклав перед себе споруду й довго сидів нерухомо, поклавши руки на груди. Вражений поведінкою батька, Най мовчки з цікавістю слідкував за його рухами.

Згодом батько підвівся, взяв обережно мантру, а з нею довгу, добре обтесану палицю й тихо попрямував до поля. За ним позаду йшов зацікавлений Най. Поважність батька вплинула й на нього, і він силкувався йти також тихо, як і батько, обережно ступаючи, й навіть стримував подих.

Батько зайшов аж на середину зеленого поля, приклав ще раз руки до грудей і поважним рухом встромив палицю в землю. До вершка він прив'язав мантру. По тому, схиливши голову, пішов геть.

Най, ідучи додому, боязко озирався, не розуміючи, як це така дерев'яна нежива споруда

може охороняти їхнє рижеве поле, але поспитати батька так і не наважився.

З того ранку Най прокидаючись біг до поля уперто годинами стежив за мантрою.

Нічого особливого й страшного в ній він не помічав і його ще настирливіше турбувала думка, як же кінець-кінцем може охороняти вона поле від лиха? Цього він ніяк собі не міг збагнути, тому продовжував уперто стежити за нею.

І ось три дні він бачив одне й те саме. Мантра спокійно висіла на мотузку, тихо й нерухомо, і коли в джунглях проривався вітер, вона погойдувалась тільки і в цьому її погойдуванні не було нічого загрозливого чи страшного.

Навіть одного разу, підійшовши до поля, Най побачив, як якась невелика жовтобока пташка сміливо підлетіла до палиці, сіла на вершок мантри й спокійно собі почала чистити крильце.

II

Вираз розгубленості й жаху скривив батькові лице. Очі широко розтулилися, стали немовби шкляні намистини. Засмагла шкіра помітно зблідла, міцно стулені губи тонко ледве помітно затремтіли.

Батькові й синові стала перед очима страшна картина.

Зелене рижеве поле, понівечене якоюсь страшною силою, лежало долі потолочене.

Тільки невеличкі кущики де-не-де самітно зе-

леніли, якимось чином залишившись незачепленими, непопсованими.

Навіть мантра, що мусіла оберігати поле від негоди й злих духів, валялася тут же потрощена чиймись важкими ногами.

Поле, що на нього було витрачено стільки сили та впертої праці й безліч надій, лежало зім'яте, знівечене, витолочене. Хтось важко ходив по ньому, зриваючи тільки найсмачніші стеблини й колоски.

Кру довго стояв нерухомо край витолоченого поля й поволі з очей його зникав жах і здивовання. Натомість ним опанувала тиха розгублена безпорадність та губи помітно здригалися, як перед плачем у малих дітей.

Він ступив на середину поля. Підійшов до того місця, де стромляв палицю, нахилився й підняв з землі розтрощену мантру. Поглянув на неї, ніби вперше бачив, і несподівано рвачким рішучим рухом шпурнув її геть далеко з поля.

Почав було підводити зім'яті куці рижу, але вони зараз же безсило хилились додолу. Зрозумівши, що цим все одно не врятуєш засіву, Кру сумно поглянув ще раз на поле і, взявши за руку Ная, пішов мовчки до хати.

Дорогою батько й син не вимовили жадного слова. Най розумів, що батькові боляче, тому питати його про те, хто це вчинив лихо, не насмів.

Глянувши на Кру, Шантуї відразу зрозуміла, що з полем скоїлось страшне лихо. Вона кину-

лась до чоловіка і в неї так само широко розтулилися очі, зблідло лице:

— Що таке?

— Загинув урожай.

— Чанг — прошепотіла з жахом мати.

Кру низав плечима й похмуро відказав.

— Мабуть ні! Дуже сліди замалі. У Чанга мусять більші бути.

Мати голосно заплакала, а батько сів на колодку й навіть не заспокоював її, як це було тоді, коли зник буйвіл.

Батько замислився. Високе рівне чоло його аж зморшками взялося. Раптом підвів голову, не сказавши ні слова, взяв заступа, що валявся біля кошари, й пішов знову до поля.

Мати здивовано поглянула вслід чоловікові, не розуміючи, що він хоче робити, й собі пішла слідом.

Син з матір'ю застали батька за дивною роботою. Він копав яму недалеко від поля, саме на тому місці, де йшла з хащів стежка.

Мати постояла трохи мовчки, не розпитуючи, для чого це він копає яму, почала й собі вигортати землю.

Батько лише сказав:

— Носи подалі.

Мати мовчазно хитнула на знак згоди головою.

Як уже яма була настільки глибока, що батько з головою пірнув у ній, мати звернулася до нього:

— Хто це, Кру?

— Мабуть носоріг — похмуро відповів батько.

— А хіба думаєш прийде знову?

— Натрапив, то вже ще раз прийде — неохоче проказав Кру й злісно додав — хай приходить!

III

Зробивши знак рукою, щоб Шантуї і Най лишилися позаду, батько сторожким кроком з рушницею наготові почав наближатись до ями.

Сумніву не було, що в яму попався звір. Ще здаля можна було помітити зім'яту траву й поламаний очерет, що маскував зверху пастку.

Шантуї і Най тривожно слідкували за батьком. Ось до ями лишилось усього метрів із п'ять. Батько зупинився й витяг вперед голову. Але мабуть нічого не побачив, зробив вперед ще один крок. Знову застиг нерухомо, випнувши наперед усю постать.

Миттю випростався й злякано відскочив від ями. Повернувшись боком до жінки й сина, махнув лівою рукою, закликаючи до себе.

Шантуї аж жахнулася, зазирнувши в яму — там ворушилось брунатне вайлувате слоненя. Воно роздратовано тупцялось, силкуючись повернутися в тісній пастці, войовничо підводило вгору хобіт і видавало тихі трубні згуки.

Усі троє мовчки стежили за полоненим, не розуміючи, де воно взялося таке мале в цій місцевості. Кру бачив, що й дружина замислилась над тим же, що й він: де тут узявся малий Чаг?

Тривога охопила їх обох. Може десь зокола бродить легендарне стадо Чангів, що про нього вони чули тільки з пісень та оповідань дідів. Так де ж воно могло взятися, коли ось уже півстоліття як ніхто його ніде не бачив і навіть чутки стали потроху вщухати. І хіба тільки матері, страхаючи неслухняних дітей, згадували це ім'я.

І ще одна дивна річ у цій події вразила Кру— коли б малий Чанг натрапив з матір'ю на поле, а не сам, то хіба ж слониха лишила б його в ямі і не спробувала врятувати? Можливо, це свійський слоник, що якимось чудом потрапив у джунглі.

З тією думкою Кру мовчки обламав цукрову очеретину й простяг солодку серединку слоненяті. Воно спочатку було метнулося й блиснуло іклами, але потім жадібно схопило хоботком смачне стебло й потягло собі до рота.

— Мабуть свійське... — непевно звернувся Кру до жінки.

Та нічого не відповіла, видно було, що вона не дуже вірить словам чоловіка.

— Ось спробуємо його витягти звідси, — проговорив після мовчанки знову Кру. — Принеси мотузки.

Витягаючи слоненя з ями, Кру тішив себе тою думкою, що він зможе продати його за великі гроші, бо навіть мале слоненя коштує в десять раз більше, аніж навіть найліпший врожай рижу з його поля.

Витягти малого Чанґа з ями саморуч було сливе неможливо й Кру вдався до хитрощів. Спочатку він поробив декілька петель, а потім довго порпався над ямою, аж доки петлі не попали на ноги молодому Чанґові. Прип'явши кінці мотузків до стовбурів дерев, що стояли поблизу ями, Кру почав з чотирьох боків обкопувати пастку.

Земля падала великими шматками на дно, а слоненя своїми важкими й круглими як пеньки ногами підгортало її під себе.

Швидко спина слоненяти була врівні з землею. Кру перевірів міцність мотузків і накинув на голову ще одну петлю й знову почав обкопувати яму, але тепер уже з одного боку.

Коли підкопана земля лягла з одного краю до дна рівним спадом, Кру потроху почав тягти за мотузки вгору слоненя.

Спочатку воно зробило крок, а потім чогось заноровилося й уперлось передніми ногами в землю, не бажаючи йти нагору.

Мабуть стомлене до краю даремною метушнею, воно вибилося з сил і вже не кидалося на всі боки, навіть не підводило войовниче догори хоботу, а тільки вперто не бажало кидати ями.

Тоді Кру знов простяг Чанґові солодку очеретину.

Слоненя, мабуть зголодніле, жадібно потяглося до смачного стебла. Але Кру потяг його до себе й тримав на віддаленні, заохочуючи малого зрушити з місця.

Слоненя тяглося хоботом за очеретиною й, само того не помічаючи, поволі вилізло з ями.

Передавши очерет Шантуї, Кру одв'язав мотузки й, не пускаючи їх з рук, рушив за Чангом, стримуючи його кроки.

Шантуї, даючи по стеблині, вела за собою малого до хати.

Най з Бімбо, як тільки слоненя опинилось на землі, побігли до хати, злізли на піддашся і звідти з цікавістю й острахом стежили за незвичайним походом.

Уже біля хати слоненя несподівано вперлося ногами в землю, повело полохливо на всі боки хоботом, жалібно затрубивши, хотіло було кинутись убік.

Але батько ніби чекав на цей рух, ловко смикнув кінець мотузки, що тримав у правиці, й слоненя впало на обидві передніх ноги.

Упавши навколішки, воно роздратовано матлало хоботом, силкуючись дістати петлю.

Батько прожогом кинувся до першого стовпа, що підпирав хату, й хутко почав прив'язувати мотузки. Малий Чанг ніби тепер тільки зрозумів, що його обдурено, шалено рвався на всі боки, підводився та знову падав, час од часу видаючи з горлянки трубний призивний згук.

Бімбо, що ввесь час злякано ховався за Наєвою спиною, хапаючи малого господаря нервово то за руку, то обіймаючи шию, побачивши, що слоненя почало злякано вириватись, украй перелякався й прожогом видерся аж на дах хижки.

Звідти слідкуючи за слоненям, почав і собі дико репетувати, вигукуючи якісь особливі свої обурливі, страшні мабуть слова.

Поведінка Бімбо наполохала Ная й він крикнув до батька:

— Тату, чого він?

Батько, що вже міцно прип'яв слоненя до стовпа, засміявся й пожартував:

— То Бімбо гукає — «ось заберіть від мене оцього Чанґа, його ніс мені дуже не до смаку».

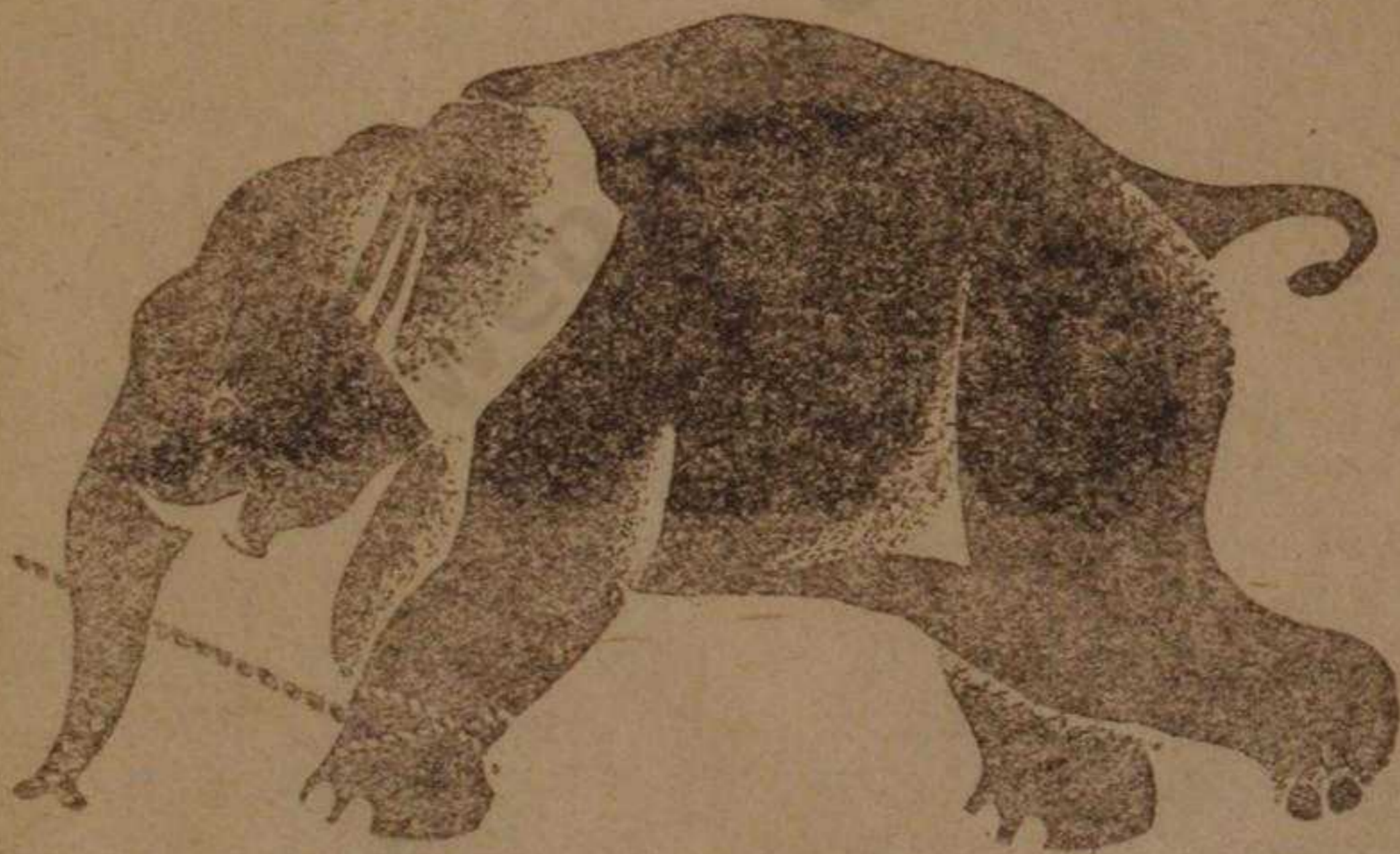

Злазь сюди, не бійся, іди. Що ж ти за мисли-
вець, коли на піддашшя ховаєшся!

Засоромлений Най почав поволі злазити до-
долу, скося позираючи на слоненя, що раптом
заспокоїлося й пішло в холодок.

— А ну, понеси йому води — простяг батько
Наєві глека з водою — та не бійся.

Най узяв глечика і вагаючись обережно почав
наближатись до слоненяти. Зробив кроків зо три,
зупинився й червоніючи щиро признався батькові:

— Я боюся, давай удвох.

Батько взяв глечика і підставив його аж до самісінького хоботу. Малий Чанг квално підвів голову й жадібно почав пити воду.

Пив мабуть з насолодою, бо тихо покректував і, спорожнивши глека, тихо загув, прохаючи ще. Тепер вже Най сам наляв води й з рук почав поїти Чанга, все ж таки з острахом позираючи на важку брижасту голову й блискучі молоденькі ікли.

Молодий Чанг випив аж п'ять глечиків, напившись поклав голову в холодильник і задоволено заплющив свої надиво малі чорні оченята.

IV

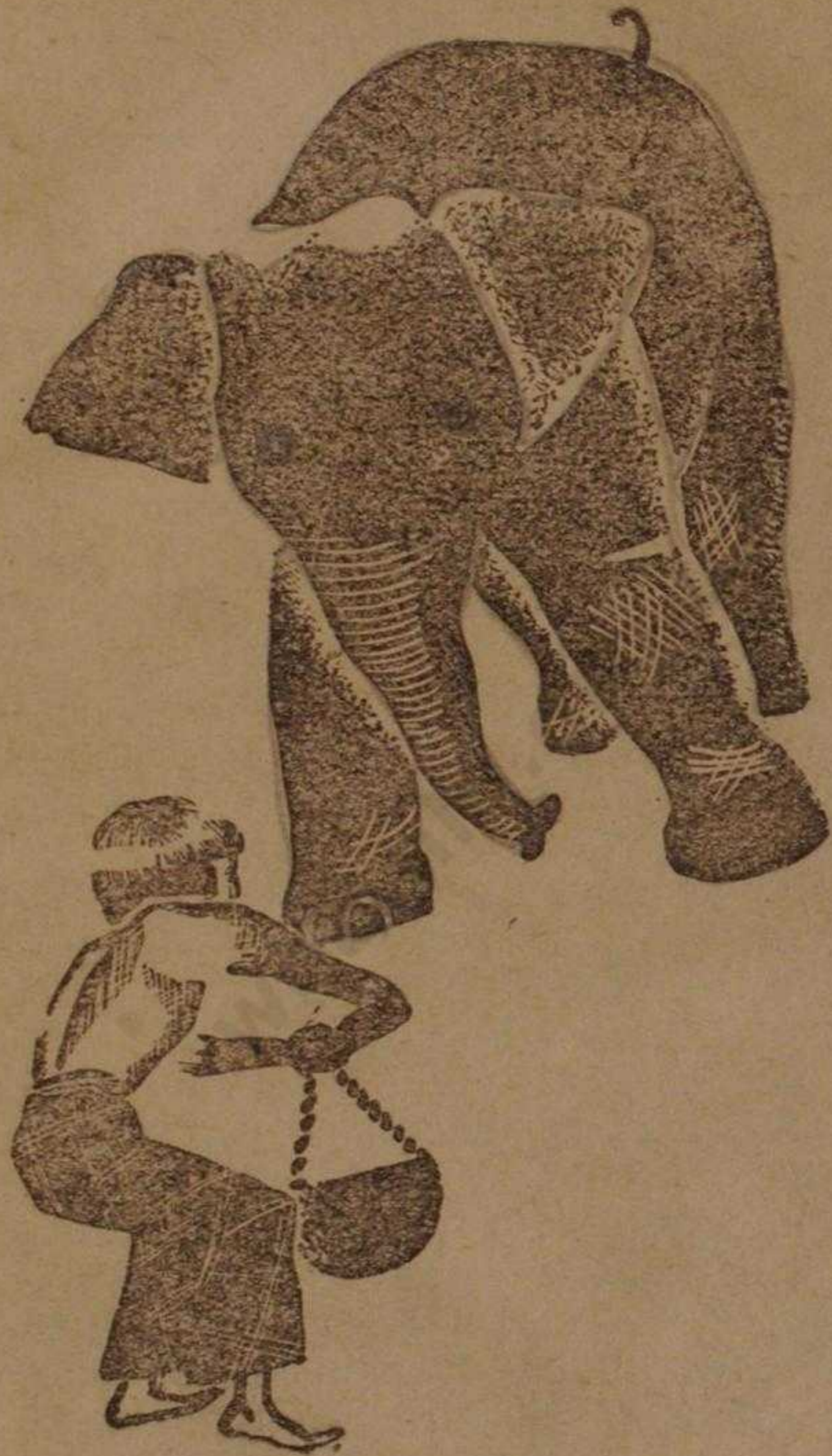
Крізь сон Кру почув далекий трубний згук.

Шалений галас Бімбо остаточно розбудив господаря й примусив полохливо підвестися з постелі.

Легка підлога хижки гойдалася як під час землетрусу, чути було, як долі рвався прип'ятий малий Чанг, дужою силою гойдаючи всю будову.

Переляканий Бімбо мабуть перший почув, що слоненя чогось розхвилювалося, й голосно репетував під стелею, намагаючись розбудити господаря.

Кру вибіг на піддашшя. Тишу різанув потужний слонячий рев, і гострий зір мисливця в темряві розгледів величезну постать слона, що виринув на протилежному боці галяви.

То була мати молодого Чанґа. Вона зупинилась на хвильку й призивно затрубила. Син, почувши поклик матері, ще дужче почав кидатися, намагаючись обірвати мотуз, що припинав його до стовпа. Кру зробилось моторошно й він холодно діючи метнувся до хати. Схопив за плечі дружини. Гукнув:

— Шантуї! Шантуї, тікаймо!

Та відразу зрозуміла чоловіка, вона без слів схопила немовля на руки й вибігла на піддашшя. Кру підхопив Ная й рушницю. Малюк спросоння було скрикнув, але батько миттю затулив йому рота; стримуючи подих, хутко почав злазити додолу.

Згори пролунав крик Бімбо, що ніби гукав не покидати його. Тоді Кру згадав, що він на ніч учора прив'язав до сволюка мавпу, щоб вона не сміла лазити вночі по хаті.

Жалісне почуття було зупинило його й він вже було підійшов до драбини, щоб лізти рятувати Бімбо. Але в цей час рев слонихи пролунав вже зовсім близько й Кру, повернувшись од хати, швидко побіг до хащів.

Бімбо борсався в хатині й родина довго чула за собою його божевільний вигук, що ніби благав рятувати його.

Серце щеміло болем за нього, але повернутись до хатини не можна було.

Бігли прямо в нетрі з єдиною думкою, що потроювала сили — рятувати себе за всяку ціну.

Раптом до вух утікачів долинув другий трубний поклик, далі третій, четвертий. Шантуї, по-

чувши поклики, вчепилась за плече чоловікові й придушено скрикнула.

— Кру, це ж ціле стадо?

Той нічого не відповів і тільки, притиснувши до себе сина, ще хуткіше побіг стежкою.

V

Слониха, важко сопучи, підбігла до хати, побачивши своє дитинча, задоволено загула.

Мале радо потяглося до матері й ображено захмукало у відповідь, ніби жаліючись на неволю. Мотузка луснула й слоненя опинилося на волі. Воно замовкло — почало лащитись до матері.

Нагорі в хатині дико верещав Бімбо. Втішивши сина, самиця підвела голову, крик Бімбо привернув її увагу. Вона послухала трохи, потім підійшла до першого стовпа й могутнім плечем тихо натиснула на нього. Стовп хитнувся, десь угорі затріщало дерево. Слониха знову натиснула, вже сильніше, і раптом, одійшовши набік, люто охопила стовп в'юнким і дужим хоботом. Стовп тріщав, але не валився. Це вкрай розлютило самицю й вона, напруживши сили, почала рвати його з землі.

Хижка загойдалася, з даху посипалося листя, хряснула легка підлога.

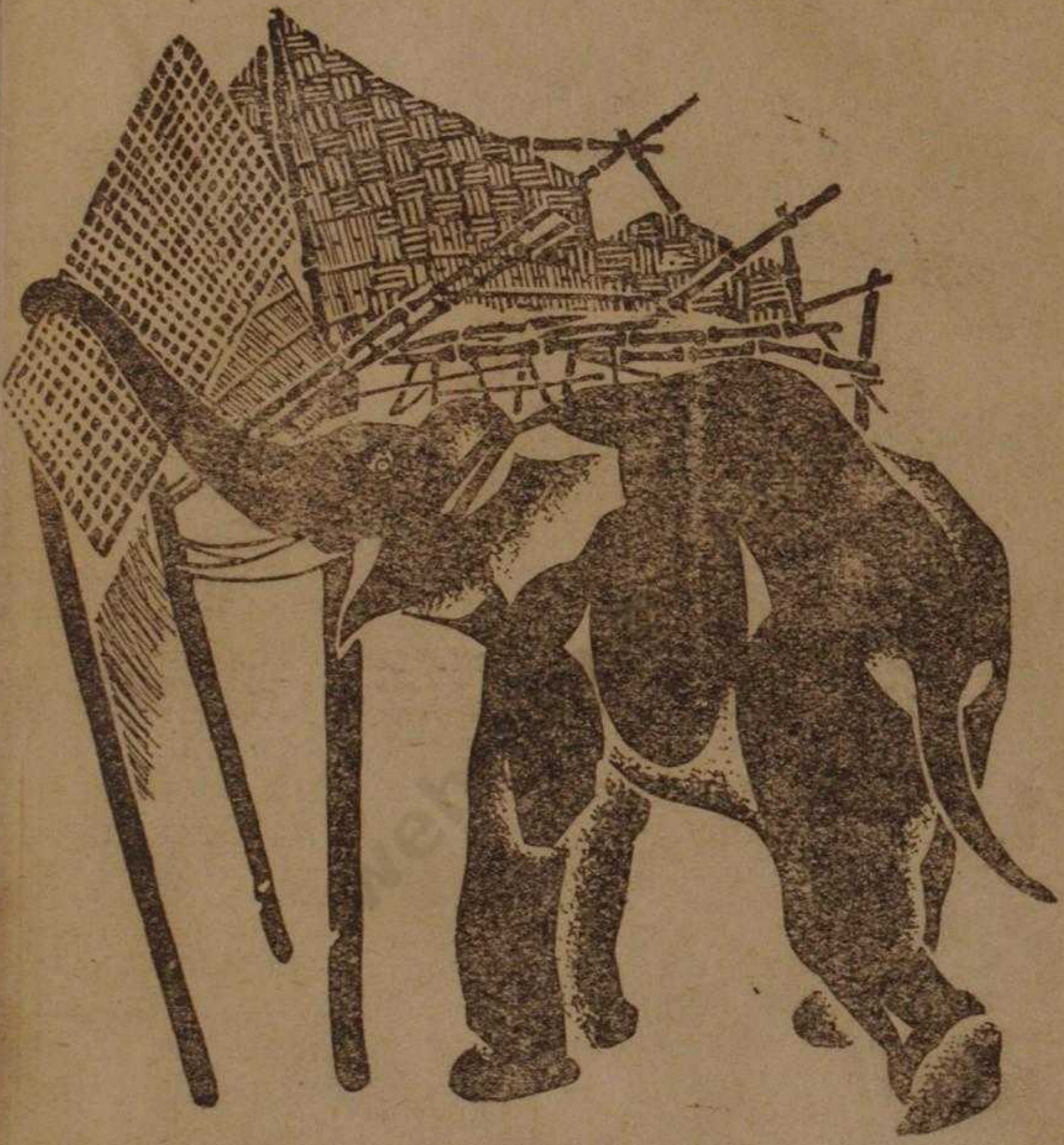
Смертельно наляканий Бімбо дико репетував. Ось стовпи вже хитнулися, перший вислизнув із землі й упав додолу. Хижка жалібно зарипіла й повисла на трьох підпорах.

Розлючена слониха кинулась з розгону на другий стовп, ухопила його хоботом, намагаючись, як і перший, повалити додолу.

Розхитані дужою силою, стовпи ледве тримались в землі, а хижка все нижче й нижче хилилась додолу.

Раптом підлога тріснула надвое й пів хижки впало на землю. Востаннє рвонувся Бімбо й укупі з частиною хати впав на траву. Якимось чином перервався мотузок, і мавпа, почувши, що її шию не тисне петля, схопилась на ноги й, не

оглядаючись, дременула в той бік, де зникли її хазяї.

Слониха ошаліло кинулась на хижку, розтросивши її ногами, знову взялась за останні стовпи. Вона звалила рештки хати й знову почала люто трощити дерево ногами.

Швидко на тім місці, де стояла затишна хатина Кру, валялась тільки купа трісок, череп'я, шматки одежі й поламані стовпи.

VI

Утікачі вже добігали до Мавп'ячого Броду. Натрапивши на їх слід, позаду мчав Бімбо. Він задихався від швидкого бігу, прислухався до шелесту листя з надією почути кроки або розмову своїх хазяїв. Поводив чутливо носом і ніздрі його вже почували знайомий пах.

Кру з сім'єю тікав мовчки, без єдиного згуку; й самий тільки тупіт ніг чувся в темряві.

Бімбо навпаки ніяк не міг прийти до тями від жаху, що зазнав півгодини тому на Великій Галляві, й тікаючи час од часу тонко, пронизливо скрикував.

В густих кущах, що повз них слалася стежка, гралося двоє леопардів — самець і самка. Почувши крик мавпи, самець скочив на ноги й блискавично вихопився на стежку. Метрів за сорок, за крутим поворотом майнула постать Бімбо. Леопард, побачивши втікача, хутко погнався за ним.

Чуючи небезпеку,
Бімбо, не оглядаючись,
підхопив мотузку, що
потрапляв йому між
ноги й заважав бігти,
ще дужче помчав упе-
ред, високо підвівши
руки з обривком.

Він навіть перестав скрикувати, інстинктивно здогадавшись, що це йому може пошкодити.

Страшні перегони тривали не більш як хвилин десять. Бімбо добіг до знайомого перехрестя, де розходились на чотири боки стежки, й раптовим скоком звернув ліворуч. Цей скок урятував йому життя. Леопард зосліпу помчався прямо стежкою.

Але Бімбо швидко зрозумів, що, звернувши з головної стежки, він згубив слід своїх господарів. Почав прислухатись — навколо стояла цупка тиша, чутливе вухо не чуло вже позад себе стрибків хижака.

Бімбо припинив біг, зупинився під кущами темної папороті.

Ще раз повів у повітрі носом, поворушив дрібно ніздрями, втяг повітря, але знайомого паху людей так і не почув. Ще раз втяг у себе повітря, щоб перевірити нюх, але даремне. В ніздрі бив тільки терпкий дух папороті.

Бімбо тихо заскулив і зараз же замовк. Тихо повернув назад по стежці, сторожко вдивляючись у темряву.

Почуття самотності охопило мавпу, воно перебороло навіть страшний жах, що завдав їй леопард, і Бімбо обережно попрямував назад, силкуючись знайти загублений слід господаря.

За поворотом стежки він зупинився, знаючи напевно, що господар попрямував до річки прямою стежкою, й Бімбо пішов уперед, але вже не стежкою, а кущами папороті, що міцно стиснула з двох боків вузьку тропу.

Несподівано з боку у хвилі легкого вітру він упіймав пах людини, забувши обережність, хутко почав продиратись крізь кущі, глибоко хапаючи ніздрями повітря.

Пах міцнів і швидко Бімбо почув ліворуч легкий тупіт ніг. Він не втримався, збуджений радісний вигук вилетів з його рота. Кроки стихли й Бімбо почув за кущами приглушений вигук:

— Це ж Бімбо!

Почувши своє ім'я, мавпа прожогом кинулась уперед, побачивши своїх хазяїв, радо заскиглила й, як налякана дитина, припала до грудей Шантуї. Потім охопила Кру руками, повисла на шиї, ні за що не бажаючи стати на землю.

Кру одірвав її від шиї, поставив додолу, але мавпа схопила його руку й не хотіла пускати.

Тоді Кру, посадивши зручніше Ная, не пускаючи руки мавпи, побіг далі.

Утікачі незабаром вихопилися з хащів і стали на березі річки; дісталися берега вони другою стежкою, далеко нижче Мавп'ячого Броду.

Шантуї, важко дихаючи, зморено вимовила:

— Кру, далі я не можу. Спо...

Вона не докінчила слова, бо позаду почувся шелест гілля й кінець слова завмер на її пересохлих губах.

З кущів вихопився леопард, що гнався за Бімбо. Він з розгону розгублено зупинився, побачивши біля себе так близько гурт людей, а переляканий вигляд Шантуї, що, побачивши хижака, пронизливо скрикнула, ще дужче ошелешив леопарда.

Перший раз у житті Кру так жахно відчув небезпеку. Коли на нього напав тигр, він був сам. А тепер біля нього стояли дружина й діти.

Леопард із мить стояв нерухомо, вражений несподіваною зустріччю, й за цю мить Кру ніби уві сні приклав до плеча рушницю.

Рух людини примусив хижака здригнути. Він оскалив зуби й, повівши хвостом, почав осідати на задні лапи, готуючи тіло до меткого, дужого стрибка. Кру вже нічого не почував, нічого не бачив навколо себе, раптом ніби все провалилося в безодню, як це буває тільки уві сні, він почував, як здерев'янілі руки й м'язи боляче стисла судома. Бачив перед себе картату пляму хижака та дві іскристих крапки очей.

Присівши аж до землі, хижак вигнув гнучку спину, стрибнув уперед. Здерев'янілі пальці надавили курок рушниці й постріл болюче вдарив у вуха.

Кроків за п'ять у повітрі перевернувся хижак і важко впав на землю.

Усе це скоїлось за коротку мить, але Кру здалося, що він прокинувся від довгого страшного сну.

VII

Щоб не лишати позад себе сліду та не привертнути уваги хижаків, Кру з дружиною увійшли по коліна в воду й берегом почали прямувати до Мавп'ячого Броду.

Перейти в тому місці, де настиг їх леопард, та ще й з дітьми, була небезпечно: бистра течія віднесла б їх ще далі вниз. А тут ще втома важким тягарем лягла на все тіло — нили болюче ноги, терпли руки.

Навіть Кру почував, що швидко й він не зможе йти далі і йому до болю було шкода дружини, що ледь-не-ледь встигала йти за ним.

Най заснув і його в'яле тіло враз обважніло й незручно лягло на руки. Ніч, здавалося, не має кінця-краю.

— Кру, я впаду — прошепотіла Шантуї і схопила чоловіка за плече.

Від одноманітного плескоту рухомої поверхні води в річці в неї заболіла голова й, не вчепись у плече Кру, вона впала б у воду.

Кру вивів її з води, посадив на березі, підтримуючи рукою голову. Гаяти не можна було й хвилини. Треба було за всяку ціну дістатися до Мавп'ячого Броду. Перейшовши річку, можна було спокійно спочити й тому Кру благально промовив до жінки:

— Ще трішечки. До броду дійдемо, тут недалечко.

Шантуї важко підвелася, через силу рушила за чоловіком.

Аж удосвіта, вкрай стомлені, з одерев'янілими від холодної води ногами, втікачі перейшли Мавп'ячий Брід і розташувалися по той берег річки, обгородивши себе багаттям.

Кру як обіперся на рушницю, так і заснув. Сон підкрався до його очей обережно й непомітно. Голова важко похилилась на руки й, упавши на лікті, лежала нерухомо, мов мертва. Вся похилена, непорушна його постать здаля здавалась неживим зламаним стовбуром.

Уже давно згасло багаття, посіріла ніч і зникли, ніби згоріли, далекі зірки на небі, а втікачі після тривожної важкої ночі ще спали міцним сном.

Викотилося сонце й крізь зелене мереживо хашів потекли на вогку землю струмки золотистого проміння.

Десь далеко покотився й затих над річкою потужний трубний згук. Він повторився ще раз і здавалося, що у відповідь йому глухо загула земля, так, ніби чиясь могутня хода рушила по ній.

Гук землі потроху наростав і як важкий вал котився з верхів'я річки.

Гаряче проміння сонця торкнулось непокритої голови Кру й він важко підвів з ліктів зморене й набрякле лице.

Гук, що линув з боку річки, вразив його й він стурбовано випростався, пильно почав прислухатись.

Знову десь пролунав призивний згук, знову застугоніла земля, ніби хтось по ній покотив великий камінь. Збоку, притуливши до себе дітей, міцно спала Шантуї, лице її за цю ніч посіріло й ніби схудло.

Занепокоєний дивним гуком, що посилено чувся з верхів'я річки, Кру почав будити дружину:

Шантуї здригнула й полохливо підвела голову.
— Що, Кру? — прошепотіла вона, вступивши заспані очі на чоловіка.

— Вставай, підемо.

Підвівся й Най, потер руками очі й знову впав на землю, не переборовши сну.

— Най, вставай, — поторсав за плече батько.

Хлопець знову підвівся й захлипав. Шантуї поставила його на ноги, повівши рукою по росяній траві, приклала до його лиця мокру долоню.

— Ходімо, сину, прийдемо в селище, там виспишся. Ну, не хлипай.

Раптом і вона повернула голову до річки й почала прислухатись до дивного стуготіння землі.

Вона злякано запитала чоловіка.

— Що це, Кру?

— Хто його знає, — знизав той плечима і, щоб якось відвернути увагу дружини, додав: — По обіді мабуть будемо в селищі.

Згадавши селище, обоє важко зідхнули.

Несподівано гук почав стихати. Шантуї знову турботно запитала чоловіка:

— Що ж воно таке?

Кру нічого не відповів, тільки, озирнувшись навколо й побачивши високе гіллясте дерево, пішов до нього.

Шантуї відразу зрозуміла його намір. І дійсно Кру підійшов до дерева, підстрибнув й ухопився руками за долішню гілку.

Швидко й ловко він почав здиратися на вершок дерева. Приклавши руку до лоба, щоб захистити очі від проміння, довго дивився в бік річки.

Ураз подався вперед і аж повиснув на одній руці, силкуючись щось розгледіти. Потім, ніби чогось злякавшись, квапно стрибаючи з гілки на гілку, почав злазити додолу. Стрибнувши додолу, бігом побіг до дружини.

Шантуї ахнула, побачивши його бліде, аж по-жовкле лице:

— Що трапилось? Що таке, Кру? — кинулася прожогом вона до нього.

— Тікаймо, — скрикнув ошаліло чоловік, схопивши Ная знов на руки, — тікаймо!

— Що там?

— Чанг! — задихаючись прохрипів Кру. — Велике Стадо!

Бігти не вистачало сил. Гарячий піт заливав лице, солоні струмки сохли на гарячих засмаглих губах.

Ледве посувалися вперед і ноги, що не встигли відпочити за короткий спочинок, знов задерев'яніли, боліли в колінах.

Палюче біле сонце знялося високо в небо й тяжка спека огорнула нетрі. Вогка земля вилучала гарячі випари, сохло в горлі, дурманіла голова, й тільки одна думка настирливо непокоїла мозок: — швидше до селища, швидше!

І підкорені цій волі натруджені ноги ступали вперто вперед.

Усі, хто був у селищі, зійшлися до хати ватажка, почувши, що туди пішов з дружиною й дітьми Кру. Вулицею гасала дітвора, вигукуючи на всі лади:

— Кру знову прийшов! З жінкою, з Наєм! Чорний, страшний!

Біля хати ватага вже гойдався натовп. Кожен хотів протиснутись уперед, щоб на власні очі побачити свого односельця, всі гуділи, чулися вигуки, зідханя, хто жалів, хто дорікав, хто насміхався.

— О, як схудла Шантуї!

— А мале яке стомлене...

— Лихо мабуть скоїлося?

— Ага, отож щоб знав, задавака!

— Тепер, бач, до нас прибіг?

— А то куди ж пак, гордий був!

Кру не дивився ні на кого, йому було байдуже, чи жаліють його, чи нарікають, чи насміхаються.

Він тільки попрохав води. Йому принесли й він жадібно випив півгличика.

Чекали на ватага. Незабаром він вийшов на піддашся і повагом за звичаєм сів, підібгавши під себе ноги.

Суворо подивився на Кру, запитав:

— Що трапилось, якє лихо спіткало тебе?

Кру покійрно нахилив голову.

— Чанг зруйнував мою оселю...

Лице ватага здригнуло й очі недовірливо й гостро вп'ялися в Кру. Всі замовкли.

— Чанґ, кажеш?

— Так, я впіймав на полі малого Чанґа, гадаючи, що то свійське слоненя. Але вночі прибігла його дика мати й ми ледве врятувалися. Потім... потім я цього ранку тікаючи бачив біля річки... Велике Стадо.

Моторошна тиша знялася над натовпом. Вщухли розмови. Сухе жилаве лице ватага ніби закам'яніло. Він довго й гостро дивився у вічі Кру, а потім враз одкинув назад голову, залився сухим, неприємним старечим сміхом. Задихаючись крізь сміх, зневажливо вигукнув:

— Кру, ти збожеволів! Ти бачив Велике Стадо? Тобі приснилося!

Ураз вухо Кру впіймало знайомий гук. Він рвачко став на ноги й злорадо скрикнув:

— Не вірите? Так слухайте, слухайте, чуєте? Ага?

Усі принишкли й напружено прислухалися до гуку. Від важкої тисячоногої ходи десь глухо гула земля. Гук зростав, він наближався до селища.

— Тікайте! — несамовито вигукнув Кру, — і показав рукою до ліса.

Звідти виринула перша лава могутнього й страшного Великого Стада Чанґів.

Х

З дивною неймовірною прудкістю мчало стадо до спорожнілого селища. Велетенські брижасті туші творили жахний живий потік, що вже досягав перших хатин.

З лісу виринали нові й нові загони, назираючи на перші шерехи.

Під натиском могутньої сили легко впала перша хатка й за мить перетворилася під товстими важучими ногами в груз з трісок, соломи, шмаття.

Потік швидко захлиснув селище і втікачі з верхків дерев бачили, як слони спокійно, припинивши біг, хапали хоботами підпори хатів, виривали з землі й ногами трошили міцні стовпи, ніби тоненькі прутики.

Підламані хижки падали на могутні брижасті спини й сунулися з тріском під тисячі ніг. І тої ж миті лежали в піску тільки дрібні трісочки.

Від важкої ходи стугоніла земля. Над селищем здіймалась хмара з куряви й попелу.

Слони руйнували селище спокійно, без люті, ніби граючись, зривали дахи, високо підкидували хоботами дрюччя, ламали стіни, розривали надвоє плетені підлоги.

Іноді з гуку й тріску вихоплювався дикий лемент. То верещали бідолашні свійські мавпи, що їх хазяї забули втікаючи звільнити від припону.

Деякі з них перегризали припони й якимось чудом вихоплювались зі страшного потоку.

По спинах слонів вони добирались до пальм, прудко злазили на самі верхечки. Врятувавшись починали гарчати, кидаючи вниз важкі кокосові горіхи. І горіхи, що могли б легко розвалити людині голову, падаючи на товстошкіру спину, пружно, як гумові м'ячики, відскакували вбік.

Зваливши будівлі, стадо ще довго топталось, рівняючи все з землею.

Згодом величезний сірий слон підвів хобот і голосно затрубив. Стадо зупинилося, повернувши голови до ватажка. Постоявши трохи, ватажок знову протрубив у повітря, повернув до річки і за ним повільно, ніби стомлено рушило все стадо.

Попереду йшли старі попелясті слони, за ними тупцем бігли шеймуваті молоді Чанґи і аж позаду всіх, сторожко позираючи на дітей, ішли брунатні неповороткі самиці.

На місці, де годину тому стояло селище, тепер лежали гори потрощеного дерева, пошматоване ганчір'я, череп'я, сумно чорніли ями й глибокі вибої.

І довго після того, як зникли в хащах останні загони Великого Стада, перелякані втікачі не наважувались злазити з дерев.

XI

Кру з сумом поглянув на похмурого Бро, що сидів поруч на гіллі. В його погляді була вдячність і повага. Бро перший привітав його в селищі, перший повірив йому, коли він розповів про Велике Стадо, а втікаючи біг поруч його дітей і допоміг їм злізти на дерево.

Бро, не повертаючи голови, вперто дивився в той бік, де зникли в хащах слони. Кру поклав руку на плече товариша й тихо звернувся до нього:

— Знаєш що, я пригадав оповідання мого батька про Велике Стадо.

— Ну, то що? — понуро озвався товариш.

— Він говорив, що багато років тому точнісінько як зараз на селище набігло стадо й ущент зруйнувало його. І тоді три племені, об'єднавши своїх найкращих мисливців, розпочали велике полювання й кінець-кінцем зловили все стадо.

— Вони збудували крааль.

— Ти теж знаєш?

— Еге. Мій же батько полював тоді разом з твоїм.

Товариші замовкли.

— У нашім племені досить мисливців, — по павзі знову звернувся Кру.

— То що з того? — безнадійно відповів Бро.

— Хіба б ми не могли заманити стадо?

— О, чого забажав! Що з того, що мисливців досить? Хто ж піде?

— Підуть, що ж вони чекатимуть, доки їх роздавить стадо?

— А щож, деякі ладні бути під ногами в Чанґа, аніж підійти до нетрів.

— Не всі Бро, не всі. Ось хоч би й ти.

— Та може ти. Тільки два.

— Де два, там і три.

— Може, — понуро відповів товариш.

Як гук від ходи стада вщух, товариші почали злазити з дерева.

Кру навіть не дали до кінця доказати думку. Зачувши про полювання, табір ураз розколовся надвоє. Ніби забули небезпеку, заговорили разом нестримано, злісно кидаючи Кру образливі й люті слова, так наче він винний був у тому, що стадо зруйнувало вщент селище й лишило їх без зерняти рижу, безпорадних і безсилив.

Перший перебив його промову старий Ойло.

— Хоробрий який! — зневажливо вигукнув він. — Накликав на нашу голову лихо, та ще й хочеш життя позбавити?!

Нестримано й рясно посипались образи, й купка товаришів, що захищала Кру, мовчки стояла осторонь, навіть не намагаючись захищатись. З нерівного гомону, що з нього важко було щось зрозуміти, чулися іноді поодинокі вигуки:

— Божевільні, так стадо й піде у вашу пастку!

— А хто ж гнати його піде?

— Хай сам загонить!

— Хай спробує!

— Він вже доганявся, щоб ти щез!

— Привів, собако, стадо за собою та ще й хоче, щоб ми йому під ноги лягли.

— Ось ляж ти спочатку!

— Крааля він збудує!

— Від того крааля тріски тільки лишаться!

— Батько йому там розповідав, брехун його батько!

— Злякаються вони твоїх зелених кущів, як тигр жаби!

Розлючений натовп оточив Кру й прямо в лице кидав образи й погрози. Старші навіть грозилися кулаками й можливо, коли б наперед несподівано не вийшов дужий Бро, натовп накинувся б на Кру.

Бро затулив собою товариша й, випнувши вперед груди, голосно гримнув:

— Мій батько вкупі з батьком Кру полював на Велике Стадо. Він ніколи не брехав, чуєте? Хай хто скаже мені, що мій батько був брехуном!

Галас ущух, всі замовкли й одступилися від Кру.

— Чого ви на нього накинулись? — запитав вже тихше Бро. — Що він лихо заподіяв, стадо привів? Боягузи, воно й без нього дорогу знайшло б. Подякуйте йому, що попередив завчасу, а то не один лежав би отам розчавлений.

Бро помовчав трохи, подивився на всіх суворими очима й удруге зневажливо кинув:

— Боягузи! Що ж, ви чекатимете, поки стадо знову прийде до вас? Чи тікати далі будете? Куди ж ви втечете?

Хтось з гурту роздвоєно й непевно відповів.

— Чого боягузи... Що може зробити слабка людина проти стада?

— А розум нащо? — відказав Бро. — Наші ж батьки уміли приборкати Чанґа. Чим ми гірші за наших батьків? Хай не зловимо цілого стада, то хоч позбавимо його ватажка, хоч розпорошимо його, розгонимо. Бо хіба страшний нам Чанґ, коли він не в стаді?

Суворий, небалакучий Бро надиво говорив по-важно, переконливо, як мудрий досвідчений ватаг. І всі, що хвилину тому обурювались і ладні були кинутись у бійку, покійно слухали його просту промову.

— Ну то щож ви мовчите? — звернувся він до товаришів. — Може скажете неправду кажу? То хай краще хто за мене скаже. Самі себе врятуємо, а сидітимемо—все одно з голоду помремо. А з бою може й переможцями вийдемо. Сміливі й молоді підуть за стадом, старші з жінками будуватимуть тим часом крааль. Га? Скажіть ви, старі!—звернувся Бро до стариків.

— Треба ватага спитати?—тихо відказав Ойло.

Усі поглянули в бік старого, що сидів збоку під деревом і як сліпий без думки дивився вперед, нічого навкруги не помічаючи.

Бро поглянув у його бік, зневажливо буркнув:

— Дуже старий наш ватаг. Хай краще спочине. Не чіпайте його.

Несподівано старий ватаг повернув голову до Бро й почав підводитись на сухі, кощаві ноги. Всі, вичікуючи, дивились на нього. Він підвівся, підійшов до Бро, взяв за руку. Сухі скрючені пальці старече тремтіли. Він розтулив беззубого рота, довго не міг вимовити слова.

— Кажеш старий я вже? Га? — запитав він тремтячим голосом Бро. — Старий, кажеш?

Бро мовчав.

Ватаг сумно поглянув на всіх і старече зідхнув:

— Правда твоя. Старий я, дуже старий. Недящий вже я. Хай буде він вашим ватагом.

І старий несподівано тремтячою рукою показав

Кру. Помовчавши, ще додав:

— Хай йому щастить...

Ватаг постояв трохи, ще хотів було щось ска-
ти, але не зміг і тихо пішов до дерева. Сів,
гову притулився до стовбура й застиг непо-
шно, ніби замислився важкою думкою.

XIII

Спільна думка, спільна мета міцно з'єднали
зпорошені людські сили в могутній дружній
лектив.

Колектив поділили надвоє: сильні й досвід-
ні мисливці рушили вслід за стадом, старі, під-
тки й жінки з дітьми лишились удома. На-
увши сяк-так кілька величезних наметів, плем'я
дружньо взялося будувати на віддаленні кі-
метру від річки велетенську загороду-крааль.
Поки жінки рятували рештки рижового поля,
ловіки валили столітні дерева й готували палі.
олодь подалася шукати налякану худобу.

Нещастя зрівняло всіх. Якось забули за межі,
були, що не в усіх однакові ділянки, разом
нацювали на полі, ніби одна велика сім'я.

Старий Ойло, що перший люто накинувся на
у, як почув, що той пропонує напасти на стадо,
пер гаряче керував роботою, влучно розподі-
ючи обов'язки й завдання.

Працювали сливе всі, навіть діти мали робо-

ту — вони розносили зчухране гілля, й Най, для нього ця робота була не новиною, звикло рядкував малечею, що зносила зелень докуп

Здаля таборяни нагадували галасливий м рашник. Старі й досвідчені дроворуби ловко п рубували велетенські дерева, під дружній кри валили додолу. Другі миттю чухрали гілля, діти та жінки вже клали їх у купи.

Дні минали в тяжкій праці непомітно й прудк За тиждень на величезній просіці виросла вели чезна кошара, стіни її були з товстелезних на д ряди паль, що глибоко вгрузали в землю, їх з'є нувало міцне бамбукове гілля. Вузький проо поміж рядами завалили камінням та глиною. З ків стіни міцно підпирали товстелезні сучков стовбури й здавалося, що навіть страшенна сі Чангів не зможе схитнути важких стін. Але випадок, що слони розлючено кинуться лама огорожу, вгорі поміж паль лишили невеличкі і лерійки, щоб звідти мисливці змогли б безпеч гострими списами відганяти оскаженілих твар

Найбільше клопоту було з ворітьми. Їх до лося робити ще з міцніших дерев, аніж стіни. того ж треба було сплести такі петлі, щоб навіть найсильніший натиск не міг порвати їх. Але побоювались, що все одно петлі не зможуть ст мати стада, і тоді Ойло подав думку припасувати спускні ворота, так щоб вони, падаючи згори, м но як шлюзи увіходили боками в стіни огоро

Тим часом, як кінчали будувати крааль, м ливці вже доганяли Велике Стадо.

Попереду чути було важку ходу Чангів. Кру зробив рукою знак. Усі мисливці готовно зупинилися, чекаючи на дальший наказ.

— Бро, ми вкупі підлізимо ближче — усім зараз не можна, — тихо проказав Кру товаришеві.

Той хитнув головою.

— Добре.

Товариші сторожко поплазували вперед. Решта мисливців лишилась чекати в лісі.

Скрізь, де проходило стадо, воно лишало по собі чорний вибоїстий слід, що свідчив про його страшну силу. Трава була втоптана глибоко в землю, розпорошено, як дрібна соломка, валялися кущі, чорніючи коріннями, лежали звалені стовбури молодих дерев.

Кру й Бро досягли краю лісу і ще ближче припали до землі. Попереду на декілька кілометрів у довжину й широчину розляглася квітчаста долина.

Приваблене соковитою свіжою травою, стадо зупинилось попастись. Серед квітчастого поля безладно товпились сірі отари слонів, трубили граючись молоді слоненята, з боків долини сторожко похажали вартові Чанги.

— Як добре, що вони зупинились саме отут, — прошепотів піднесено Кру. — Тепер їх найлегше оточити.

Бро мовчки хитнув головою.

Окинувши ще раз зором лощину, примітивши найкращі місця, звідки можна буде рушити на

стадо, товариші хутко подалися до мисливців, що нетерпляче чекали на їхню появу.

Двісті чоловіка оточили Кру, блискучими збудженими очима вп'ялися в його постать. Одне слово разом злетіло з їхніх уст:

— Ну що?

— Стадо в долині, пасеться. Зараз же треба оточити, бо як не встигнемо буде зле. Ламай кущі! — кинув наказа Кру й усі, як один, прожогом кинулись урозтіч, готуючись до важкої небезпечної справи.

Обігнувши долину з заходу, мисливці великим півколом рушили в дивний наступ. Нічого войовничого в ньому не було. Але це був єдиний наступ, що міг збороти Велике Стадо, примусити злякано відступити назад, простувати туди, куди захоче людина.

Сторожкий досвідчений вожак Чангів раптом помітив, як поперед стада з лісу висунувся вели-

кий зелений кущ і тихо ніби поплив уперед високою травою.

Далі збоку виринув ще один кущ, далі ще й ще й раптом з трьох боків долину обняло коло рухомих зелених кущів.

Неспокій охопив вожака. Він, не відриваючи зору, ніби зачарований, дивився на кущі, що ледве помітно наближались до стада, оточуючи його з усіх боків.

Вожак озирнувся й побачив, що дорога, що нею він завів Чантів у долину — вільна. Поглянув уперед і неспокій ще дужче огорнув його — кущі вперто наближались до стада.

Їх помітили лякливі слонихи, вони турботно затрубили, скликаючи до себе неслухняних дітей. Стадо захвилювалося.

Раптом у тихому повітрі пролунав дзвінкий, м'який мідний звук, що ніби вихопився з листя зеленого куща.

Вожак здригнув, круто повернувся до стада, тривожно затрубив на небезпеку. Потім швидко помчав у вільний від зелених кущів прохід і знайомою, пройденою годину тому, дорогою повів за собою стривожене стадо.

Вожак зупинив стадо спочити на великій ши-

рокій просіці. Сам сторожко, не спускаючи очей, довго дивився назад і незабаром знову помітив у далечині зелені рухомі кущі.

Кущі знову оточили з трьох боків Чантів. І знову попереду лишився вільний прохід. У повітрі пролунав загрозливий тихий згук.

Гадючим плазом припавши до землі, виставився наперед зелений кущ; один по одному мисливці вперто посувалися вперед, тихо, без єдиного звуку, так що іноді пташки, забачивши зелене гілля, довірливо сідали на вершечок спочити.

Стадо дедалі все міцніше й міцніше охоплювала тривога. Вона непокоїла слонів і примушувала безупинно й сліпо іти вперед.

На ніч стадо стало тирлом у кінці просіки й темрява сховала від їхнього зору зловісні рухомі кущі.

Але не встигла ніч огорнути ліс, як з трьох боків спалахнули червоні плями, й стадо опинилося у вогнянім кільці величезних вогнищ.

Панічний жах охопив Чантів, і вони, збившись тісно до купи, тривожно без сну простояли до ранку, а на світанку нестримною лавою потекли далі.

І знову в тумані позад себе бачили, як услід їм у високій траві рушили кущі, а вуха час од часу турбував тихий згук міді.

Три дні безупинно й неугавно йшло вперед стадо, оточене рухомим зеленим кільцем. Надвечір четвертого дня воно підійшло до річки й, стомлене гонитвою, голодне, змучене жагою, увійшло в річку й довго пило жовту й каламутну воду.

На березі знову з'явилися кущі, застигли біля

ої води. Вожак затрубив і швидко повів стадо
другий берег, гадаючи водою захиститись од
наших кущів.

Не встигли слони досягти й половини броду,
кущі опинилися в річці й тихо попливли вслід.
Важко не втримався й дико тривожно затрубив —
стадо охопила паніка. Штовхаючи один одного,
слони виплили на берег і хутко помчали за во-
жком.

Настав рішучий відповідальний момент полю-
вання. За кілометр од річки стояв готовий крааль.
Треба було напружити всі здібності, зібрати в
себе всі хитрощі, щоб узяти в полон стадо. Коли
прогавити цей момент, уся вперта двотижнева
робота піде нанівець.

Стадо безупинно прямувало до крааля.

Кру зупинив Бро й тихо на вухо зашепотів:

— Хутко біжи до селища — попереди: хай з
боків оточать прохід у крааль, розстав усіх,
слід!

Бро мовчки хитнув головою, мовляв, він усе
розумів, відстав від товаришів і, кинувши зеле-
ний куш, в обхід лісом щодуху погнав до селища.
У селищі вже помітили наближення стада. Ми-
сивці давно розмістились з гострими списами на
соких галеріях. Ворота ще вчора ловко замас-
кували зеленим гіллям і вони здаля здавалися ши-
ким проходом, проложеним у зелених нетрях.
Бро нашвидку відібрав з молодих підмогу, непо-
тотно розташував їх з двох боків, наказавши, коли
з'явиться стадо, ні на крок не відступати назад, а

коли почують гасло—з лементом кинутись вперёд, з'єднавшись з головним загonom мисливців.

Жінки з дітьми позлазили на високі дерева, звідти непомітно з зеленої гуштини листя слідували за ловом Чангів.

До крааля лишилось якихось метрів п'ятсот. Кільце зелених кущів огорнуло стадо ще щільніше й вожак безоглядно вів його до воріт.

Най з високої гіллястої смоковниці помітив, як сірий Чанг раз зупинився, він побачив, що ліворуч від головного проходу простяглась поміж дерев широка місцина, вільна від кущів. Трава на ній стояла зелена й не пом'ята.

Ураз дорога, що вела прямісінько до зеленого гіллястого проходу, здалася вожакові небезпечною, загрозливою. Він постояв з хвилину, ніби обмірковуючи—куди йти, і, рушивши обережно, почав ухилятися вбік.

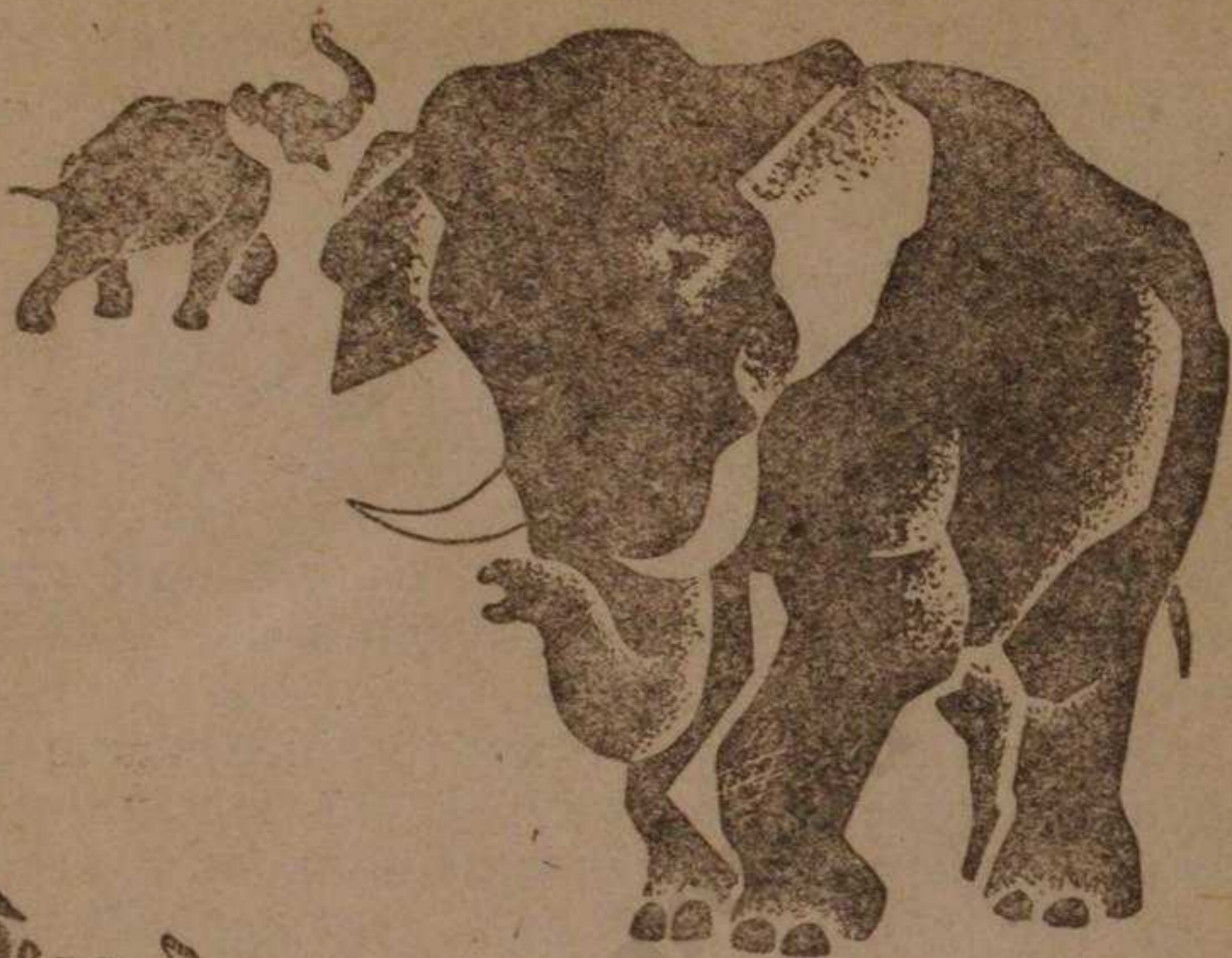
У запалі мисливці не помітили цього й тихе гналися за стадом.

Най відразу зрозумів, що стадо може опинитись далеко за краалем і знову накинутись на зелені поля й селищні шатра.

Страшенна дрижа охопила його мале тіло. Смілива, сливе божевільна думка промайнула в його гарячій дитячій голівці.

Млость охопила його тіло й він, добре не розуміючи, що робить, почав хутко злазити з дерева.

Прудко, не чуючи ніг, підбіг до зеленої купи, схопив велику рясну гілку, затулився їй, холодіючи від ляку, побіг до проходу, куди вів вожак своє стадо.

Най вибіг з-за
дерев і непоруш-
но вкопано став
на місці. Від жаху
не міг ступити далі
й кроку. Метрів
за двісті побачив
попереду сіру ту-
шу вожака. Той
зупинився й собі,
побачивши неспо-

дівано попереду зелений кущ. За вожаком зупини-
лось і стадо й почало неспокійно топтатись на місці.

Руки похололи Наєві, до болю в повіках широко розтулилися очі й переляканий страшний лемент мав щомиті вихопитись з його вуст.

І вихопився б, коли б не почув за собою чийсь важкий подих. Озирнувся й знову ледве не скрикнув: до нього хутко, припавши до землі, плазував його батько. Він учасно помітив, що вожак несподівано ухилився ліворуч від головної стежки, відразу догадався, що там мабуть вільна дорога.

Батько підліз до переляканого на смерть сина, стиха притис його до себе й узяв з його зачляк-лих рученят зелене гілля.

На вожака знову рушив кущ і він злякано повернув на головну стежку. І тої хвилини, як вожак опинився перед зеленим проходом, несподівано з усіх боків вибухнув страшений людський лемент, що переплівся з дзвоном потужних гонгів.

Стадо ошаліло рвонулось уперед — у зелений прохід.

Вожак, що перший ускочив у загороду, відразу зрозумів, що то пастка, круто повернув, щоб вихопитись, але було запізно. Ошелешене вкрай несподіваним лементом, стадо нестримним потоком увірвалося в крааль і попхнуло вперед вожака. Вожак кинувся було люто на стіни огорожі, але зверху мисливці гострими списами болюче вразили лоба й він, дико заревівши, ошаліло почав кидатися на всі боки.

Важкі ворота з тріскотом упали додолу і могутнє стадо Чангів опинилось у полоні. Поодинокі

ки слони, не втовпившись у крааль, повер-
і назад і зникли в хащах.

XV

ілька днів над краалем носився безугавний
бний рев полонених Чангів.

аспокоївшись на хвилину, вони починали
ву ревити й кидатись ошаліло на товсті міцні
. Але безжальні мисливці довгими гострими
сами одганяли їх геть.

селищі тим часом готували для них міцні кліт-
тійла, щоб остаточно підкорити могутню силу
на, зробити його слухняним працівником.

олод і жага кінець-кінцем збороли дику силу.
мотавши міцними петлями ноги, мисливці ви-
или по одному Чангів з краалю й заводили в
і стійла.

вузькій клітці велике тіло слона стискували
сіх боків важкі палі, воно навіть не мало змоги
орухнутись. А щоденна уперта праця досвід-
них мисливців усе більше й більше підкоряла
їхню волю.

Чанги довго й уперто не брали їжі, відмовля-
я пити, але хазяї настирливо підносили до
их хоботів солодкі цукрові стеблини, або снопи
овитої трави, та відра холодної чистої води.
ру дістався велетенського зросту сірий слон
ін перший з усіх мисливців лагідною ласкою
доглядом привчив його до себе.

Його стійло стояло поруч із стійлом Бро й то-
ищі цілі дні проводили біля своїх слонів.

— Диви Бро, мій Чанг' уже їсть!—радісно повідомляв Кру свого товарища, побачивши, що сір слон простягає хобота до солодкої очеретини.

— А мій п'є—дивись!—гордо відповідав Бро.

— Мій теж мабуть питиме...—не хотів піддатися Кру.

— А ну спробуй!—під'южував Бро.

— Ну, дивись...

Але слон, побачивши перед себе глека, незадоволено відсунув його від себе.

Бро задоволено посміхався.

— А що п'є?

— Питиме. Ну, Чангу, хіба ж так можна! Випий, ти ж хочеш води, — умовляв лагідно Кру неслухняного велетня, ніби малу дитину.

Тоді на підмогу приходив Най. Він не покидаючи на хвилину кліті й слон швидко звик до м'якого люка. З його рук він і почав лагідно брати трави й пити воду. Най гордо позирав на батька й захоплено хвалився:

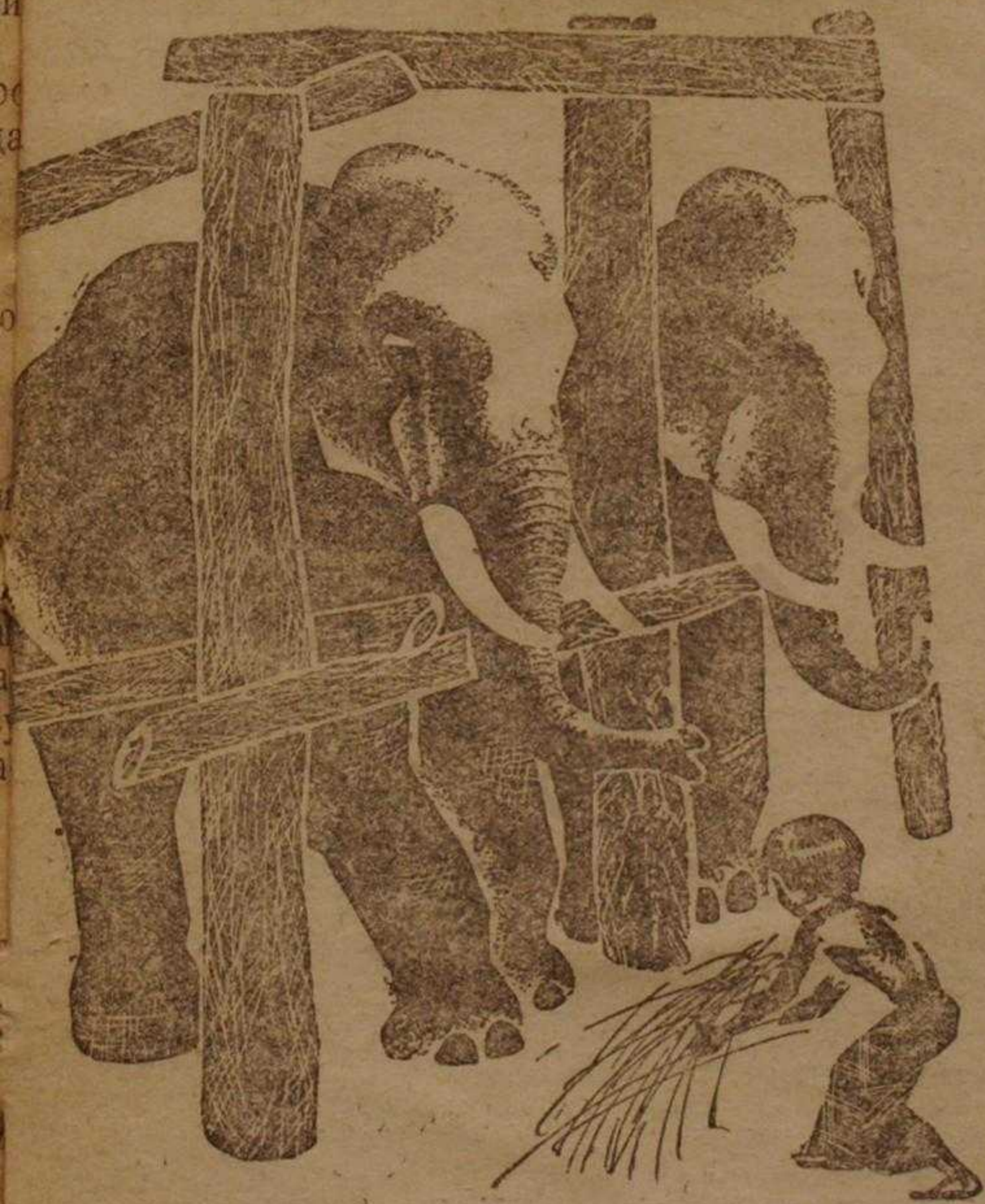
— А що, тату, диви, в мене п'є, а в тебе ні!

Незабаром слони брали з рук їжу й воду впізнавали навіть здаля своїх господарів. Коли з'являлись з снопами зеленої трави. Чанги підводили хоботи і радісними згуками віталися до них.

За тиждень слонів обережно поволі почали вводити з кліток і привчати до роботи. Спочатку привчали носити важкі дерева.

Підкорені людині розумні тварини, зрозумівши, що хоче від нього господар, слухняно брали важкі дерева й тихо несли на селище. На руїнах по

ті виростали хати, огорожі, кошари. Після теп-
зливи наново зазеленіли рижові поля.
Одного разу, коли мова зайшла про приїзд до

селища королівських людей, що незабаром му-
прибути за податком, Кру тихо звернувся до Б

— Слухай, друже, а де ж ми будуватимемо с
хату?

Бро поглянув на товариша, відразу зрозумі
куди той гне мову, з усмішкою відказав:

— Я бачу, що ти й досі нудьгуєш за Великою
Галявою.

Кру засміявся.

— А я бачу, що й ти її не забув. Може руши
туди, га? Ось сюди наїдуть королівські посланці
і не один Чанг опиниться в королівських руках

— То правда. Кому ж не охота мати слона

— А туди не всякий наважиться зазирнути,
Ось давай підмовимо товаришів і нишком г
том рушимо.

Бро довго мовчав, як і завжди, і на кінець
відповів:

— Твоя правда.

Кру зрозумів, що його мускулястий друг
товариш ніколи вже не покине його. Він р
нувся до нього, кріпко взяв за руку й щиро про
казав:

— У мене й у тебе немає братів. Так?

— Так.

— Хочеш будьмо побратимами?

— Будьмо!

XVI

Важка непорушна тиша звисала над Великою
Галявою.

З того часу, як її покинули люди, вона знову здичавіла й густо поросла великою травою.

Від дощів зчорніла загорода, безсило похилила стіни додолу. Де колись стояла хатина, буйно розрісся бур'ян і затулив своїм лапатим листям руїну.

Усі тропи, прокладені Кру, знову зникли під густою соковитою травою. На пеньках вирости зелені кущі, а рижове поле знову заповонив колючий непролазний чагарник.

Над хащами іскрився погожий теплий ранок.

Огорнута теплим промінням, земля дихала легкою парою.

Несподівано тишу порушив тихий шум, що прилинув десь здаля, й навіть важко було впіймати, звідки приніс його подих вітру.

Спочатку шум линув кволо, але дедалі зростав, наближаючись до Великої Галяви.

Уже чути було чиюсь важку ходу й ніби людські вигуки долітали крізь зелені хащі, чувся тріск гілля чагарника. Хтось сміливо наближався до дикої Великої Галяви.

Шум зростав. Уже можна було з певністю сказати, що то йдуть люди. І дійсно, за годину з боку Мавп'ячого Броду, як і колись давно, знову виринули з хащів сміливі прихідці. Тепер на галяву завітав величезний гурт.

Верхи на могутніх Чанґах люди знову зайшли на галяву. Вони владно керували покірними слонами. На чолі гурту на сірім велетні з сином їхав Кру — перший сміливий прихідень і господар галяви.

Серед галяви на місці, де колись стояла його хижка, він зупинив слона.

Той слухняно став і тої ж хвилини покійно впав навколішки, даючи змогу господареві злізти з широкої спини.

Владним гордим зором окинув Кру знайому місцину, що намагалася вже стерти з себе його сліди, й він звернувся до товаришів:

— Гай-гай! Як заросла наша галява.

Хтось з острахом поглянув на високу, аж чорну, стіну нетрів і тихо вигукнув:

— Та хіба збореш оці хащі?

Кру здивовано поглянув на нього й коротко відповів:

— Гуртом зборемо!

Велика Галява покійно прийняла нових владарів, на її просторі знову владно й переможно залунав людський голос.

Високо в безодній глибині неба, над безкраїм зеленим океаном дерев підводилося все вище й вище вгору життєрадісне блискуче сонце, посилаючи на землю в своїх проміннях могутню не оборну силу, що примушує все буяти, квітнути, рости. Ті проміні сповнюють м'язи людей дужою, пружною силою, а мозок нестримними владними думками.

І сили й думки працівників не знають краю й перепон. І немає нічого в світі, що могло б їх здолати.

web.nlu.org.ua

web.pku.org.ua

в ктх
есть к, 1965, 108.

web.miu.org.ua

04. 2 p 50 v
20 p 50

A 711855 p1c

48
18
50
13

9/28
W